

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
ÇOCUK GELİŞİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Z KUŞAĞINDA BAĞLANMA ŞEKİLLERİ ve DİJİTAL
EBEVEYNLİĞİN DİJİTAL BAĞIMLILIĞA ETKİSİ**

Tuğçe YAVUZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hamiyet SAYAN

İSTANBUL-2022

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
ÇOCUK GELİŞİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Z KUŞAĞINDA BAĞLANMA ŞEKİLLERİ ve DİJİTAL
EBEVEYNLİĞİN DİJİTAL BAĞIMLILIĞA ETKİSİ**

Tuğçe YAVUZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hamiyet SAYAN

İSTANBUL-2022

ÖZET

Z KUŞAĞINDA BAĞLANMA ŞEKİLLERİ VE DİJİTAL EBEVEYNLİĞİN DİJİTAL BAĞIMLILIĞA ETKİSİ

Bu çalışmada, 7-14 yaş aralığındaki çocukların bakım-verenleri ile olan bağlanma stillerinin ve bakım-verenlerin dijital ebeveynlik tutumlarının ne derece dijital bağımlılığı etkilediğini incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubu bir vakfın 7-14 yaş aralığında teknolojiye ve internete erişimi olan 300 öğrencisinden araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 120 çocuk ve 120 bakım vereni/ ebeveyni ile çevrim içi olarak (online mesajlaşma uygulamaları üzerinden ulaştırılarak) gerçekleştirilmiştir.

Bağlanma şekilleri ve dijital ebeveynliğin dijital bağımlılık değişkenini yordayıp yordamadığına bakmak için çoklu regresyon analizine bakılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon neticesinde bağımsız değişkenlerin regresyon denkleminde eklenmesi için linear regresyondan faydalanılmıştır.

Çalışmada veri toplama aracı olarak demografik bilgiler formu, Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği (DETÖ), Dijital Bağımlılık Ölçeği (DBÖ) ve Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği (ÜBBSÖ) kullanılmıştır. Ölçeklere verilen yanıtların tamamı SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir. İstatistiksel analiz sonuçlarında göre araştırmaya katılan 7-14 yaş aralığındaki çocuklar arasındaki en yaygın bağlanma stili güvenli bağlanmadır. Çocuklarda ebeveyn veya bakım verenlerinin DETÖ puanları, ebeveynlerin yaş, eğitim düzeyi, yakınlık dereceleri, çocukların yaşları ve cinsiyetleri arasında anlamlı değişim olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin 40 yaş altı olması çocukları daha fazla koruyucu tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Ailelerin dijital ürünlere yönelik yaklaşımlarının çocuklarda 12 yaş ile birlikte azaldığı belirlenmiştir.

Çalışma sonucuna göre DBÖ, çocuklarda sınıf, yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı farklılık bulunmaktadır. Ebeveyn tutumları ile öğrencilerin teknoloji bağımlılıkları (DETÖ ile DBÖ) arasında anlamlı etkileşim bulunmamaktadır. Bağlanma etkisi ile teknoloji bağımlılığının (ÜBBSÖ ile DBÖ) sadece kaçınan bağlanma türünde etkisi bulunmazken diğer bağlanma türlerinin çocuklardaki teknoloji bağımlılığına etkisi bulunduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Ebeveynlik, İnternet Bağımlılığı, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği, Z Kuşağı

ABSTRACT

TYPES OF ATTACHMENT IN GENERATION Z AND THE EFFECT OF DIGITAL PARENTING ON DIGITAL ADDICTION

The aim of our study is to examine how the attachment styles of children aged 7-14 with their caregivers and the digital parenting attitudes of caregivers affect digital addiction. The study was carried out online (via online messaging applications) with 120 children and 120 caregivers/parents who voluntarily accepted to participate in the research among 300 students of a foundation between the ages of 7-14 who have access to technology and the internet.

In the study, Demographic Information Form, Digital Parenting Attitude Scale (DETS), Digital Addiction Scale (DBS) and Three-Dimensional Attachment Styles Scale (SUBSS) were used as data collection tools. All responses to the online scales were analyzed with the SPSS 22 program. Multiple regression analysis was used to see whether attachment patterns and digital parenting predicted the digital addiction variable. As a result of multiple linear regression, linear regression was used to add the independent variables to the regression equation.

According to the results of statistical analysis, the most common attachment style among the children between the ages of 7-14 who participated in the study is secure attachment. It was observed that there were significant changes between DETS scores of parents or caregivers, age, educational level of parents, degree of closeness, age and gender of children. It is understood that the fact that the parents are under the age of 40 shows a more protective attitude towards children. It has been determined that parents' approaches to digital products decrease with the age of 12 in children.

The results of the study indicate that there are significant differences in DBS, children according to class, age and gender variables. There is no significant interaction between parental attitudes and students' technology addictions (DETS and DBS). While the attachment factor and technology addiction (SUBSS and DBS) did not have any effect, only on the type of avoidant attachment, it has been determined that other types of attachment have an effect on technology addiction in children.

Keywords: Digital Parenting, Internet Addiction, Three-Dimensional Attachment Styles Scale, Generation Z

TEŞEKKÜR

Bağımlılık, yaşam boyunca bizimle gelen, beslenen ve dönüştürülmesi mümkün olanların ötesinde bu çağda yeni bir anlama sahip. Değişen zamanda hayatımıza gelişen teknolojinin de etkisiyle yeni birçok kavram girdi. Yaşadığımız dönem dijital bir dünyaya büründü ve zamanla yaşamımız gibi bağımlılıklarımız da değişti. Zamanın ve bilim insanların hayatımıza dahil ettiği yeniliklerle birlikte ben de Z kuşağında bağlanma şekillerini irdelemek ve dijital ebeveynliğin dijital bağımlılığa etkisini bilimsel veriler ışığında ortaya koymak istedim.

Ebeveyn veya bakım veren olmak bir canlının yaşam sorumluluğuna ortak olmayı, ümidi ve çabayı gerekli kılıyor. Ben bu çalışmamı bir canlının yaşam sorumluluğunu üstlenen herkese ithaf ediyorum. Ve bu süreçte;

Engin bilgilerini paylaşmakla kalmayarak süreçte bana gerek bilgileriyle gerek deneyimleriyle destek olan çok sevgili hocam Doç.Dr. Hamiyet SAYAN'a, yeni bir şehre tutunabilmenin ve var olabilmenin yaşam mücadelesini verirken yaşadığım tüm zorluklarda yanımda olan ve kararlarımın arkasında en az benim kadar güçlü durarak benimle birlikte mücadele eden, hayattaki duruşlarına, varlıklarına hayran kaldığım ve her zaman gurur duyduğum çok sevgili annem ve teyzeme

Bu teze başlarken adım attığım ilk andan, son ana kadar aynı kişi olmadığımı bana hatırlatan, bu satırlara ortak olan ve hayatımda varlığının hiçbir zaman eksilmemesini dilediğim o mucizeye,

Dostlarım ve iş arkadaşlarıma desteklerinden ve çabalarından dolayı çok teşekkür ederim.

Bu çalışmamın ilime ve Atatürk'ün "Bütün Ümidim Gençliktir" dediği kuşağa da bir ışık olması dileklerimle.

Tuğçe YAVUZ

BEYAN FORMU

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, tarafımdan üretildiğini ve Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığını beyan ederim.

29.09.2022

Tuğçe YAVUZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR	v
BEYAN FORMU	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Alt Problemler	2
1.2. Materyal ve Metot.....	2
2. GENEL BİLGİLER.....	4
2.1. Kuşak Kavramı	4
2.1.1. Z kuşağının genel özellikleri.....	8
2.2. Bağlanma Kuramı	14
2.2.1. Bağlanma kuramının paradigması	15
2.2.2. Bağlanma sistemi.....	16
2.2.3. Bağlanmanın biçimlenmesi.....	16
2.2.4. Bağlanmada anne ile bebek arasındaki sürecin etkisi.....	17
2.2.5. Kuramlara göre bağlanma kavramı.....	18
2.2.6. Bağlanmada içsel çalışma modeli.....	20
2.2.7. Bireysel farklılıklar ve ainsworth üçlü bağlanma modeli	21
2.2.8. Barthholomew dördü bağlanma modeli	22
2.2.9. Bebekliğin ötesinde bağlanma	25
2.2.10. Yetişkinlik bağlanması	25
2.2.11. Bağlanmada kopukluk ile çözülme	27
2.2.12. Duygu düzenleme açısından bağlanma stilleri	28
2.3. Dijital Ebeveynliğin Kavramsallaştırılması.....	29
2.3.1. Farkında olma	30
2.3.2. Kontrol-Denetim.....	32
2.3.3. Olumsuz model olan davranışlar	33
2.3.4. Mobil kabalık.....	33
2.4. Dijital Bağımlılık	34

3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	37
3.1. Araştırmanın Modeli.....	37
3.2. Çalışma Grubu	37
3.3. Veri Toplama Araçları	38
3.3.1. Demografik bilgiler formu.....	38
3.3.2. Dijital ebeveynlik tutum ölçeği.....	38
3.3.3. Dijital bağımlılık ölçeği	39
3.3.4. Üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği	40
3.4. Veri Toplama Süreci	41
3.5. Verilerin Analizi	42
4. BULGULAR.....	44
5. TARTIŞMA.....	57
5.1. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği (ÜBBSÖ) Sonuçları.....	58
5.2. Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği (DETÖ) Sonuçları	58
5.3. Dijital Bağımlılık Ölçeği (DBÖ) Sonuçları	60
5.4. Ölçekler Arası İlişki.....	61
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	64
KAYNAKLAR	66
EKLER	73
Ek 1. Etik Kurul Onayı	73
Ek 2: Ölçek İzin Yazıları	74
Ek 3. Ölçekler	77
Ek 4. Araştırma Yapılacak Kurum İzin Yazısı	80
Ek 5. Özgeçmiş	81

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1: Ölçeklere yönelik güvenilirlik analizi sonuçları	43
Tablo 2: Çocukların ve ebeveyn veya bakım verenlerinin sosyodemografik özellikleri	44
Tablo 3: Çocukların ve ebeveyn veya bakım verenlerinin ölçeklerden aldıkları puanlar ve bağlanma stillerine göre dağılımları	45
Tablo 4: Çocukların ebeveyn veya bakım verenlerinin dijital ebeveynlik tutumlarıyla eğitim düzeyleri arasındaki ilişki	46
Tablo 5: Çocukların dijital bağımlılık ölçeğinin dijital araçları aşırı kullanımı alt boyutları ile ebeveyn ve bakım verenlerinin eğitim düzeyi arasındaki ilişki.....	48
Tablo 6: Çocukların bağlanma stillerine ve ebeveyn veya bakım verenlerinin eğitim düzeyi arasındaki ilişki.....	50
Tablo 7: Çocukların bağlanma stili tiplerine göre ebeveyn veya bakım verenlerinin dijital ebeveynlik tutumları ve çocukların dijital bağımlılıkları arasındaki ilişki	51
Tablo 8: Çocukların Bağlanma stili tiplerine göre ebeveyn veya bakım verenlerinin sosyodemografik özelliklerinin ilişkisi	52
Tablo 9: Dijital ebeveynlik tutumu, dijital bağımlılık ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki.....	53
Tablo 10: Dijital ebeveynliğin ve bağlanma stillerinin dijital bağımlılığa etkisi.....	55
Tablo 11: Kaçınan kaygılı bağlanma ve güvenli bağlanmanın dijital bağımlılığa etkisinin formül denklemleri	56

1. GİRİŞ

Teknoloji bağımlılığı, teknolojinin yanlış ve kontrolsüz kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan davranışsal bir bağımlılık türüdür (Akcan ve Öge, 2020). Çocukların ve gençlerin teknolojiyi doğru ve kontrollü kullanabilmeleri adına ortaya çıkan dijital ebeveynlik kavramı çocuklara ve gençlere teknolojinin doğru kullanım yöntemlerini aşılamaı amaçlamaktadır. Dijital teknolojilerin risklerinin ve çocuklarını dijital dünyada kontrol edebilen ve olumlu rol model olabilen ebeveynlik rolü şeklinde tanımlanabilir (Yay, 2019). Dijital ebeveynliğe ek olarak bağlanma stilleri de kişilerin bağımlılık düzeyleri üzerinde etkilidir. Bebeklikten yetişkinliğe kadar sağlam, sevgi dolu ilişki içerisinde olan bireylerin bağımlı olma olasılıklar çok daha düşüktür (Solter, 2018).

Yapılan araştırmalarda dijital ebeveynlik ve bağımlılıkla ilgili literatür incelendiğinde anne ve babaların bağımlılık bilgileri ile dijital ebeveynlik davranışları arasındaki ilişki araştırılarak bağımlılık bilgisi olan ebeveynlerle bağımlılık bilgisi olmayan ebeveynler arasında davranış farklılığı olduğu gözlenmiştir (Yılmaz, Kaya ve Bayraktar, 2017). Bağlanma stilleri ve bağımlılıkla ilgili literatür incelendiğinde ise internet bağımlılığı ile kaçınan ve kaygılı bağlanan bireyler arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir (Sığrılı, 2017). Bu bakımda güvenli bağlanma ile dijital bağımlılık arasında anlamlı bir ilişkinin de olabileceği öngörülmektedir.

Teknolojinin içerisinde dünyaya gelmiş olan Z kuşağı olarak isimlendirilen 2000 yılı ve sonrasında doğan çocuk ve gençler günümüzde ciddi bir dijital bağımlılık riskiyle karşı karşıyadır. Bu araştırma neticesinde, Z kuşağının teknoloji kullanımını, üretici ve üretken tüketici olarak kullanmaları adına ebeveynlere farkındalık ve rehberlik deneyimleri kazandırmakla birlikte çocuk ve ebeveyn arasında güvenli ilişkilerin oluşmasına katkı sağlamak ve Z kuşağının ebeveynlerine yönelik bağlanma biçimleri ve dijital ebeveynlik tutumlarının, dijital bağımlılığa etkisi ele alınarak literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacı 7 ile 14 yaş aralığındaki çocukların dijital bağımlılık düzeylerinin dijital ebeveynlik ve bağlanma stilleri çerçevesinde incelenmesidir.

Teknolojinin içine doğmuş olan 7-14 yaş aralığındaki çocukların bakım verenleri ile olan bağlanma stillerinin ve bakım verenlerin dijital ebeveynlik tutumlarının ne derece dijital bağımlılığı etkilediğini araştırmaktadır.

1.1. Çalışmanın Alt Problemler

Çalışmanın alt problemleri çalışmanın amacı ışığında aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

- 7-14 yaş aralığında çocuğa sahip ebeveynlerin-bakım verenlerin sosyodemografik özellikleri, dijital ebeveynlik tutum biçimlerinde nasıl bir farklılık gösterir?
- 7-14 yaş aralığında çocuğa sahip ebeveynlerin-bakım verenlerin sosyodemografik özellikleri, çocukların dijital bağımlılıklarında nasıl bir farklılık gösterir?
- 7-14 yaş aralığında çocuğa sahip ebeveynlerin-bakım verenlerin sosyodemografik özellikleri, çocukların bağlanma stillerinde nasıl bir farklılık gösterir?
- 7-14 yaş aralığındaki çocukların dijital bağımlılıkları ve bağlanma stilleri ile ebeveynlerinin-bakım verenlerinin dijital ebeveynlik tutumları arasında nasıl bir ilişki vardır?

1.2. Materyal ve Metot

Hazırlanan anket çalışmaları ile nicel araştırma olarak tasarlanan çalışmada katılımcılara kişisel bilgi formu, Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği, Dijital Bağımlılık ve Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri ölçeği uygulanmıştır. Buradan elde edilen veriler SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir. Çalışma nezdinde hazırlanan demografik bilgi formları ve gönüllü formları 7-14 yaş aralığında çocuğa sahip olan ebeveynler ve 7-14 yaş aralığındaki öğrenciler olmak üzere iki farklı şekilde hazırlanmıştır.

Bu çalışmada izlenen yol haritası aşağıdaki şekildedir;

- 1) İlgili literatürün taranması,

- 2) Problem durumunun tespit edilmesi,
- 3) Alt problemlerin belirlenmesi,
- 4) Amacın belirlenmesi,
- 5) Amaca uygun ölçeklerin tespit edilmesi,
- 6) Örneklemenin belirlenmesi,
- 7) Verilerin analiz edilmesi,
- 8) Elde edilen bulguların literatür çerçevesinde tartışılması ve yorumlanması şeklindedir.

Çalışmada verileri toplamak adına; Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği, Dijital Bağımlılık ve Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği katılımcılara uygulanmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni dijital bağımlılık, bağımsız değişkeni ise dijital ebeveynlik ve bağlanma stilleridir.

Çevrim içi olarak iletilen ölçeklere verilen yanıtların tamamı SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir. Bağlanma şekilleri ve dijital ebeveynliğin dijital bağımlılık değişkenini yordayıp yordamadığına bakmak için çoklu regresyon analizine bakılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon neticesinde bağımsız değişkenlerin regresyon denkleminde eklenmesi için linear regresyondan faydalanılmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Kuşak Kavramı

Genel olarak belli bir yıl aralığında doğmuş olan kişilerin tamamı işaret edilmek istendiğinde kuşak veya nesil kelimeleri kullanılarak ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumuna göre “kuşak” kelimesinin anlamı “aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş olup aynı çağın koşullarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2022: 1).

Swanzen’e göre her nesilde gençlik profili nasıl değişiyorsa ebeveynlikte değişim içerisine girmektedir. Her ne kadar okulda veya üniversitede öğrenci ve öğretmeni arasındaki kuşak farkının az olduğu düşünülse de sonra yıllardaki görüş tam tersine dönüşmüştür. Her bir gencin bir şeyi nasıl öğrendiği ile gelecekte onu ne kadar önemli fırsatların beklediğine ilişkin göz ardı edilmemesi gereken bir bağ bulunmaktadır. Bu sebeple de her kuşak içerisindeki bireylerin kendilerini nasıl hissettikleri, dünyayı nasıl algıladıkları ve bu bakış açısının, hayat görüşünün toplumu ve aileyi nasıl etkilediği göz önünde bulundurularak hareket edilmeli, hedeflere bu perspektiften yaklaşılmalıdır (Swazen, 2018: 126).

Kuşaklardan herhangi birini etiketlemek adına herhangi bir terminoloji bulunmamaktadır. Buna ek olarak nesillerdeki tanımların belirsiz oluşu ve yazarlar arasında bu tarihlere ilişkin bir fikir birliğinin olmaması da dikkat çekmektedir. Pek çok araştırmacı ve yazar kuşakları ayırmayı uygun görüp bunun üzerine çeşitli çalışmalar yapıyor olsa da bu araştırmacıların ve yazarların önemli bir kısmı insanı bir bütün olarak değerlendirmek gerektiğini bu sebeple de kuşaklara bölmenin gerekliliğini sorgulamaktadırlar (Bump, 2015: 2).

Öğrenciler arasındaki kuşak çeşitliliği öğrenmeye ilişkin önemli düşünceleri ortaya çıkarmaktadır çünkü aslında kuşak çeşitliliği yalnız bir yaş ayrımını ifade etmez. Nesillere ilişkin literatür bilgilerine bakıldığında görülmektedir ki her neslin kendi özelliği ve fikri bulunmaktadır. Bu noktada nesillerin arasındaki farkların doğru

anlaşılması aynı zamanda öğrencilerin öğrenme süreçlerine ilişkin çeşitli stratejilerin gelişmesini de sağlamaktadır. Ancak burada sağlıklı bir çalışma gerçekleştirebilmek için mutlaka diğer kuşaklara ilişkin bilgi sahibi olunması gerekmektedir (Johnson ve Romanello, 2005: 212).

Yalnız yükseköğretim kurumlarındaki öğrenciler değil aynı zamanda çalışma hayatında bulunan nesillerin eğitimi içinde farklı yaklaşımlar gerekmektedir. Ayrıca eğitim ve öğretime ilişkin tasarım yapmakta olan uzmanların her nesil arasındaki farkları göz önünde bulundurarak araştırmalarını gerçekleştirmelidirler (Desai ve Lele, 2017: 803).

Araştırmacılar nesillerin özelliklerini ve aralarındaki farkları incelerken bu nesillere ilişkin etiketler bulmuşlardır (Reeves ve Oh, 2008). Bu etiketlerden bazıları;

- Z Kuşağı,
- Generation V,
- Generation C/C Kuşağı,
- Generation Cox/Kaptan Kuşak,
- The New Silent Generation/Yeni Sessiz Kuşak,
- İnternet Generation/İnternet Kuşağı,
- Google Generation/Google Kuşağı,
- Yerli Kuşak,
- The Sharing Generation/Paylaşma Kuşağı,
- All Technology All the Time/Hep Teknolojik Kuşak,
- Born Digital/Dijital Doğanlar,
- Gen Z,
- Facebook Üretimi,
- Dijital Yerliler
- iGeneration gibi çeşitli popülasyon isimleri kullanılmıştır (Schroer, 2008; Tari, 2011; Igel ve Urquhart, 2012; Turner, 2015; Wiedmer, 2015; Seemiller ve Grace, 2016; Twenge, 2017).

Marc Prensky dünyaya gelişlerinden itibaren internetin var olduğu ve internetten önceki zamanları hatırlamıyor olmaları sebebiyle popülerleştirdiği terim “dijital

yerliler”dir (Horovitz, 2012). Z Kuşağında dünyaya gelenlerin hiçbiri internetin olmadığı bir döneme tanıklık etmemişlerdir yani tamamen dijital bir çağda dünyaya geldikleri için kısaca “dijital yerliler” olarak nitelendirilmişlerdir (Horovitz, 2012). Onların internetsiz zamana tanıklık etmiyor oluşu ve var olduklarından itibaren internetli bir çağda olmaları onları gerçek manada bir “dijital yerli” yapmaktadır (Igel ve Urquhart, 2012; Spears vd., 2015; Wiedmer, 2015; Turner, 2015; Rickes, 2016; Seemiller ve Grace, 2016; Shatto ve Erwin, 2016, 2017; Loveland, 2017; Twenge, 2017; Chicca ve Shellenbarger, 2018).

Prensky’e (2004) göre teknolojinin her yerde var oluşu aynı zamanda gençlerin bilgiyi işleme şeklinin de değişmesine yol açtığını ileri sürmektedir. Değişikliklerin çok fazla olduğunu düşünmesi sebebiyle de Z Kuşağını “ekran gençliği/screenagers” olarak isimlendirmektedir. Bu kuşağa ilişkin günümüzde çok faz bilginin olmamasına karşın bu kuşağın doğduğu, büyüdüğü ve yetiştiği çevreye ilişkin pek çok bilgi vardır.

Kuşaklar arasındaki farklar basında ve medya araçları aracılığı ile sık sık tartışılmaktadır. Buna örnek olarak da X Kuşağı ile Milenyum (Y) Kuşağı örnek olarak verilebilmektedir (Reeves ve Oh, 2008: 297). Aslında Y Kuşağı, X Kuşağını takip etmekte olan bireyler topluluğunun oluşturduğu bir gruptur. Bu kuşak aynı zamanda “Milenyum Kuşağı” olarak da adlandırılmaktadır. Milenyum Kuşağına ilişkin kesin olan bir tarih sınırlaması olmasa da Milenyum Kuşağı dendiğinde yaklaşık olarak 1981 ile 1995 yılları arasında dünyaya gelmiş olan kişiler kast edilmektedir. Bu kuşaktaki kişiler herhangi bir finansal karar almak istediğinde mobil ve yüz yüze iletişim kurmayı tercih etmektedir. Y Kuşağı teknolojiye tutkuyla ilgi göstermektedir. Bu kişiler teknolojiyi kullanmaktan hoşnutlurlar ve bireysel olarak değil ekip olarak öğrenmenin gerçekleşmesini tercih ederler (Dulin, 2005; Coates, 2007; Shih ve Allen, 2007; Childs ve ark., 2009; Robertson Associates, 2013). Özellikle bu grup ebeveynleri tarafından özenle yetiştirilmiş ve korunaklı büyümüş kişilerde oluşmaktadır. Ekip işlerini, motivasyon gücünü ve hedef koymayı seven bir kuşak olmak özelliği taşımaktadırlar (Howe ve Strauss, 2003: 29). İnternet çağının ve internetin yaygınlaşması sürecinin 1990’ı yıllarda olduğu varsayılırsa aslında Y Kuşağı internet çağında dünyaya gelmemiştir. Bu sebeple de yukarıda belirtildiği gibi bu kuşaktaki kişileri birer “dijital yerliler” olarak nitelendirmekte sağlıklı olmayacaktır. Özellikle telefon ve tabletin bu çağın sonlarında yeni yeni ortaya çıkmış olduğu düşünüldüğünde bu kavramın altı doldurulamamaktadır. Bu kuşaktaki insanların yaygın olarak kullandıkları iletişim yolu

e-mailler ve smsler aracılığıyla. Özellikle sosyal medya ile sonra tanışmış olan bir jenerasyondur. Ancak bu kuşaktaki kişiler günümüzdeki teknolojileri sıkı sıkıya takip etmekte ve hemen o ürüne ulaşmaya çalışmaktadırlar bu da ancak kuşağın kapsadığı yılların sonlarına doğru teknolojik araçların hayatlarına katılmasıyla açıklanabilmektedir.

Z Kuşağı da Y kuşağını takip eder ve tarih olarak 1995 yılını ve daha sonrasında doğan topluluğu temsil etmektedir (Bassiouni ve Hackley, 2014). Özellikle de Batının ve birinci dünya kültürüne sahip olan topluluklarda yaşamakta olan kişilerin kuşağı olarak öne sürülmektedir. Elbette her nesil kendine ait özellikler barındırmaktadır ancak bu özellikler o yılların ekonomisiyle, sosyal yaşantısıyla da doğrudan ilişkilidir. Bu kuşağın ebeveynleri Y Kuşağındaki korunaklı yaşantılarından ötürü ihtiyatlı bir neslin ortaya çıkabilmesine de yol açmıştır (Wiedmer, 2015; Rickes, 2016; Seemiller ve Grace, 2016; Shatto ve Erwin, 2017; Twenge, 2017).

Şenbir'e göre 2003 yılları ve daha sonrasında dünyaya gelmiş kişiler Z Kuşağını oluşturmaktadır. Ancak literatürdeki çalışmalar incelendiğinde 2003 yılının daha geç bir tarih başlangıcı olduğuyla karşılaşılmaktadır. Genel literatür referans alındığında Z Kuşağının başlangıç yılları 1990/1995 olduğu ve bitiş yıllarının da 2010/2015 yılları olduğu görülmektedir. Bu noktada yazarlar tarafındaki en büyük karmaşayı da kuşakların başlangıç ve bitiş yılları arasındaki fikir ayrılığıdır (Desai ve Lele, 2017). Kuşaklar arasında ortalama olarak 15 ya da 20 yıl geçmesi gerektiği görüşü yaygındır (Turner, 2015; Andrea, Gabriella ve Timea, 2016; Seemiller ve Grace, 2016; Shatto ve Erwin, 2016; Twenge, 2017). Ancak Z Kuşağının başlangıç ve bitişine ilişkin kesin bir kanı bulunmamaktadır. Nesillerin kapsadığı aralıkların belirlenmesi bu konuda yapılacak olan literatür çalışmaları ile netlik kazanacaktır. Schroes için Z Kuşağı 1995 ile 2015 yıllarında dünyaya gelmiş olan kişilerdir ve Schroes aynı zamanda bu neslin hızla büyümekte olan bir nüfusa sahip olduğunu söylemektedir.

Kuşaklar arasında bir farklılaşmanın söz konusu olması ve dönem itibari ile birbirlerinden farklı yılları kapsıyor oluşunun sebebi her nesildeki kişilerin kendinden bir önceki nesilde dünyaya gelenler tarafında eğitiliyor oluşudur. Buna ek olarak kesin bir kuşak ayrımının yapılması halinde de kuşaklara bir de ara kuşakların eklenmesi ve eklenen bu kuşaklarında isimlendirilmesi gerekmektedir. Burada karşımıza çıkan bir

başka değişken ise kuşakların başlangıç yılları ile son yılları arasında özellik bakımından farklılıkların da olabileceği gerçeğidir. Bu sebeple de herhangi bir tarih aralığında dünyaya gelmiş kişilere ilişkin genel geçer bir fikirde bulunmak da haksızlık olacaktır (Desai ve Lele, 2017: 803-804).

McCriendle göre de aslında Z Kuşağı kendinden önceki nesillere kıyasla çok farklılıklar barındırmaktadır. Her kuşağın diğer kuşağa benzemeyen pek çok özelliği bulunmaktadır ancak Z Kuşağı tamamıyla teknoloji çağında dünyaya gelmiş olan ilk nesildir. Bu nesildeki bireylerin daha rahat olmaları ve teknolojiyle daha ilgili ve yatkın olmaları da bu şekilde açıklanmaktadır. Genel hatlarıyla bir kuşağa ilişkin özellikler belirtilirken genelleme yapılarak ifade edildiğinin altını çizmek daha doğru olacaktır. Yani kısaca Z kuşağında dünyaya gelmek olan her birey o kuşağın özelliklerini göstermiyor olabilir. (Phili ve Garcai, 2013; Seemiller ve Grace, 2016; Twenge, 2017).

2.1.1. Z kuşağının genel özellikleri

Diğer kuşaklara kıyasla Z Kuşağı çok daha küresel, öğrenim düzeyi bakımından yüksek ve teknolojiyle ilgili bir kuşaktır. Burada sosyallikten bahsetmek gerekmektedir ancak bu sosyallik sosyal yaşama ilişkin değildir kişiler daha çok medyada veya sosyal medya aracılığıyla sosyalleşmektedirler. Bu kuşaktaki bireyler tam olarak teknoloji çağında dünyaya gelmiş olan bireylerdir. Bu sebeple de teknolojiye karşı bağımlı olduklarını söylemek mümkündür ve ana dilleri kadar iyi bir şekilde teknolojik aletleri kullanmaktadırlar (Reeves ve Oh, 2008: 298; Önder, 2021: 19).

Teknolojiyle olan ilişkileri onların iletişim biçimini de önemli ölçüde belirlemektedir. Hızlı hareket etmeye alışkın ve hız beklentisi içindedirler, nitekim bir şeyin hızlı gerçekleşmesine de özen gösterirler, hızla değişen bir toplumun parçası oldukları içinde adaptasyon yetileri bir önceki kuşaklara göre daha gelişmiştir, bilgi edinmeleri gerektirdiklerinde tek bir kaynaktan yetinmeyip çoklu bilgi edinmeye gayret ederler (Kuran, 2022: 87).

Önceki nesillerle kıyaslandığında sosyal medyanın etkisinde çok fazla kalmışlardır, çeşitliliğe karşı toleranslıdır ve sosyal platformlarda çok fazla vakit geçirmeye alışkındırlar (Desai ve Lele, 2017: 298). Dijital yerlilerle kıyaslandığında görülmektedir

ki dijital yerliler neslinde bireyler teknolojiden çok birbirlerine bağımlıdırlar (Palfrey ve Gasser, 2008).

İletişim araçları ellerinde taşıyabildikleri iletişim aygıtlarıdır. İletişim kurmak istediklerindeyse genellikle teknolojinin yüz yüze platformları aracılığıyla örneğin; Snapchat, Twitter ve FaceTime gibi uygulamaları kullanmaktadırlar. Satın almaları gereken bir durum olduğunda ya da finansal olarak bir sorunu çözmek gerektiğinde kaynak araştırması yapmadan sosyal medyadaki arkadaşlarına ya da takipçilerine sorular yöneltmekte ve oradan aldıkları cevapları referans almaktadırlar. Oldukça kalabalık bir kitle oldukları da unutulmamalıdır (Robertson Associates, 2013: 2).

Z Kuşağı bireyleri sosyal olarak birbirleriyle bağlantılıdırlar ve hem görsel hem de teknolojik bir kuşak olarak değerlendirilmektedir. Bu neslin insanları Twitter veya Facebook platformlarında herkese açık paylaşımlar yapmak yerine daha özel olan Snapchat vb. programları kullanmaktadır. Neslin gelişim hızına bakıldığında sürekli olarak yenilik talep etmekte ve değişime ihtiyaç duymaktadırlar bu sebeple de Facebook vb. platformlar onlar için eski araçlar olarak da kalmakta sürekli yeni bir şeyi tüketmek istemektedirler. Bu bakımdan zaman içerisinde e-posta aracılığı ile iletişimin dahi geride bırakılması beklenmektedir. Z Kuşağı bireyleri herhangi bir fiziksel alan kaplamadan sanal arkadaşlıklar kurmaktadırlar. Aile ve arkadaşlarla zaman ve mekân fark etmeksizin iletişim halinde kalıp iletişimlerini görsel veya metinler ile sağlamaktadırlar. Y Kuşağı ile karşılaştırıldığında Z Kuşağı mücadele etmeyi Y Kuşağındaki bireyler kadar iyi bilmemektedirler. Pratik olmaları, bilgiden farklı bir zekaya sahip olmaları ve cesur halleri onları daha çok liderliğe itmektedir. Y kuşağının tersine çok sabırsızdır ancak çok çeviktirler ve sürekli olarak yeni zorluklarla uğraşmak ve kendilerine yeni dürtüler aramaktadırlar (Tari, 2011: 19; Kuran, 2022: 37).

Z Kuşağının tüketicileri bir önceki kuşaklara kıyasla daha farklı davranmakta ve bu durumda tüketici davranışında değişikliğe sebep olmaktadır (Schlossberg, 2016). Diğer kuşaklardan farklı olarak bu kuşakta dünyaya gelmiş olan bireylerin anneleri önceki nesillere göre daha büyüktür ve kalabalık aileler yerine çekirdek ailelerde yaşamaktadırlar. Önceki çağlarda kardeş sayısı fazlayken Z Kuşağındaki bireylerin kardeş sayısı çok daha azdır. Okula çok daha erken başlamışlardır bu bakımdan formal

eğitilmiş bir nesil olarak ifade etmek gerekmektedir. Z Kuşağı önceki kuşaklardan çok daha uzun süre eğitim görmüştür (Desai ve Lele, 2017: 297).

Dikkatleri çok daha yüzeyseldir çünkü aynı andan pek çok farklı platformlarda iş görebilmektedirler buda onların pratik bireyler olmalarını sağlamıştır (Reeves ve Oh, 2008: 298). Çevre korumaya ilişkin bilgileri çok yüksektir ve bu konu onlar için önem teşkil etmektedir (Tari, 2010'dan akt. Desai ve Lele, 2017).

Z Kuşağında dünyaya geldikleri andan itibaren internetle ilişki oldukları için bilgiye ulaşmak onlar için uğraştırıcı ya da zahmetli değildir. Birkaç pratik işlem ile ihtiyaçları olan bilgiye saniyelik süreler içerisinde ulaşmaktadırlar. Sosyal medya araçları ile çok meşgul oldukları için hız konusuna dikkat etmektedirler ve ulaşılabilirliğe de önem vermektedirler. İnternetsiz bir ortamda bulunmayı reddetmekte ve bu ortamlarda çok sıkılmaktadırlar. Buradan yola çıkıldığında ise herhangi bir sebeple sosyal mecralardan uzak kalmaları gerektiğinde ise yoksunluk belirtileri gösterdikleri söylenebilir. Pek çok birey telefonundan uzak kalması gerektiğinde “nomofobi” yaşadıklarını söylemekte yani kaygı hissi yaşadıklarını belirtmektedirler (Elmore, 2019; Erten, 2019:192).

2012 yılı itibari ile yapılan araştırmalarda gençlerin %94'ü sosyal medyada oldukça etkin bir şekilde bulunmaktadır. Kuşağın büyük bir bölümü Snapchat, Whisper, Secret sosyal ağlarına üye olmakta ancak 13 ile 17 yaş arası gençler Facebook'tan ayrılıp vakitlerini daha çok YouTube'da geçirmektedirler (Valdeavilla, 2017'den akt. Swanzen, 2018: 129).

Z Kuşağı bireyleri hem bağlantılarını hem de video içeriklerini paylaşmakta, bilgi akışını bu şekilde toplayıp yaymayı tercih etmektedir (Relander, 2014). Bu dönemdeki en önemli pazarlama stratejisi ise dijital reklamlardır. Z Kuşağı bireyleri üzerinde internet çok etkilidir. Bu hem ilişkilerini hem günlük programlarını etkilemekte uyku saatlerini bile buna bağlı olarak ayarlamaktadırlar. Taşınabilir teknoloji aygıtlarını yanlarına almadan hareket etmemekte kullanmadıkları süre içerisinde de orada neler olup bittiğini düşünmekte geçmektedir(Glum, 2015: 3). Dünya görüşleri bireysel olmakla birlikte oldukça kapsayıcıdır. Açık görüşlü oldukları için bir başkasının duygu ve düşüncesine de daha kolay saygı duymaktadırlar. Bir görüşün doğru veya yanlışlığı üzerine iddiada

bulunmaktan sakınırlar ve asıl hedefleri mesleki ve finansal başarıya doymaktır amaç bu olduğu için de hedefleri bu doğrultuda gerçekleşmekte ve temelde ise “mutlu” bir yaşam sürmeyi istemektedirler (Kuran, 2022: 44).

Önceki nesillere kıyasla Z Kuşağı bireyleri başka dini inanç ve düşüncelere saygı duyma konusunda bir önceki nesillerden daha kapsayıcı ve saygılıdır. Bu kuşağın normları ise bir önceki kuşakların hepsinden daha farklıdır. Diğer kuşaklarda dünyaya gelmiş bireyler, ebeveynler için kullanılan dil ve kelimeler tuhaf bulunmakta ve iki kuşağı birbirinden ayırmaktadır. Dijital çağda dünyaya gelmiş olan bireyler oldukları için bu çevrede çevrenmeleri takipçi kazanmaları veya beğeni almaları daha önemlidir. Bir teknolojik cihazı neredeyse sürekli olarak çevrimiçi kullanmaktadırlar. Yaptıkları her eylemin görülebilir olmasını istemektedirler. Diğer türlü bir sosyalleşmenin içerisinde olmalarını çok olanaksız görmektedirler (Tari, 2011; Dersey ve Villa, 2022: 34).

Z Kuşağı iş hayatındaki mutluluğunu önceki nesillere kıyasla daha çok önemsemekte ve ani değişiklikler yapmaya hazır bulunmaktadır. Herhangi bir işten ayrılıp başka bir işi arama sürecini bir son olarak değil yaşamın doğal bir parçası olarak görmektedirler. Bir yere sıkışıp kalıp karakterlerinden ödün vermektense işten ayrılmayı tercih ederler. Daha farklı bakış açılarına sahiptirler. Eğitim hayatları bir önceki nesillere kıyasla çok daha uzun sürdüğü için iş deneyimleri onlara kıyasla daha azdır. Z Kuşağı bireyleri part time olarak bir işte çalışmaktansa evde kalıp ödevlerini yapmayı tercih etmektedir. Bu sebeple de dersten arta kalan vakitlerinde başka şeylerle meşgul olmayı tercih etmektedirler. Çok daha tecrübesiz olup 20 ile 30’lu yaşlarda işe başladıkları içinde deneyimleri bulunmamaktadır. İşleri nedeniyle sosyalleşmelerinin azalmasını olağan karşılamamakta ve kendilerinden yaşça büyük bireylerle çalışma konusunda uyumlu davranmamaktadırlar (Kuran, 2022: 19; Dersey ve Villa, 2022: 34).

Sürekli olarak mesaj yollamakta, gönderiler oluşturmakta, fotoğraf paylaşmakta oldukları için sürekli hareket halindedirler. Konsantrasyon seviyeleri değişkenlik göstermektedir. Bilgi paylaşımının sanaldan ve hızlı olmasına çok önem verirler ve burada ulaşılabilirlik söz konusudur. Çocukların dersten sıkıldıkları anda daha eğlenceli araçlara ulaşabiliyor olmaları onların dikkatini eğitime nasıl yönlendirebileceklerini merak etmektedirler. Sürekli çevrimiçi yaşama halleri bazılarının eğitimine ket vurmakta ve okuma hızlarının düşmesine yol açmaktadır. Ders kitaplarından bilgi edinmek yerine

çevrimiçi olarak bilgiye ulaşmak isterler bu da eğitime adaptasyonlarını olumsuz etkilemektedir (Stillman ve Jonah, 2019: 2).

Z Kuşağı bireyleri duygusal ve finansal istikrarsızlığa çok daha fazla şahit olmuşlardır (Rickers, 2016; Seemiller ve Grace, 2016; Turner, 2015; Twenge, 2017; Wiedmer, 2015). Kamusal şiddet ve ekonomik istikrarsızlığa çok fazla tanıklık ettikleri için belirsizlikten korkan endişeli bireylere dönüşmüşlerdir (Loveland, 2017; Rickes, 2016; Seemiller ve Grace, 2016; Shatto ve Erwin, 2016, 2017; Turner, 2015; Twenge, 2017). Bu durum ise onların daha hareketsi bireylere dönüşmelerine katkı sağlamıştır (Wiedmer, 2015; Twenge, 2017). Yani özet olarak kamusal olaylar için mücadele etmek ve fiili davranmak yerine sosyal medya üzerinden tepki vermeyi tercih etmektedirler. Bunun olumlu yanı olarak farklı fikirlere saygı duymaya ve popülasyonun çeşitliliğine alışkındırlar (Loveland, 2017; Seemiller ve Grace, 2016; Shatto ve Erwin, 2016; Turner, 2015; Twenge, 2017; Wiedmer, 2015). Ve yine bu durumların en iyi çıktısı olarakta ırkçılığın varlığını ve önemsenmesini reddetmektedirler (Twenge, 2017).

Bu neslin öğrencileri daha fazla gözlem yapmakta ve daha pratik çalışmalarda bulunmaktadırlar. Çevrim içi kaynakları kullanarak bilgiye ulaşmaları etkileyici bulunmakta ancak bilgiye ulaştıktan sonra o bilgiyi eleştirme yetişine sahip olmamaktadırlar ve bu bağlamda ulaştıkları cevap doğrultusunda istedikleri yanıtı ulaşmamış olurlarsa ciddi bir hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Bu sebeple de başarılı öğretim için dikkat çekmek ve becerili geliştirmek esastır. Sosyal medya platformlarında çok fazla vakit geçirdikleri için “Yeni Sessiz Kuşak” olarak adlandırılmaktadırlar ancak buna rağmen bir önceki nesillere kıyasla çok daha yaratıcıdırlar (Stillman ve Jonah, 2019: 44; Kuran, 2022: 21).

Burada önemle belirtilmesi gereken nokta bu kuşağın henüz tamamlanmadığı için onları tanımlayacak genel geçer bilgilere ulaşılmadığıdır. Bu sebeple de kesinkes konuşulmakla birlikte yine de bazı özellikleri saptanabilmektedir.

Bu neslin 8 özelliği bulunmaktadır. Bunlar (Tabscott, 2009: 6);

- İş birliği,
- Özgürlük,
- İnceleme,

- Kişiselleştirme,
- Eğlence,
- Dürüstlük,
- Hız,
- Yetkinliktir.

Seçim yapma hürriyeti ve özgürlüğü Z Kuşağı bireyleri çok önemsemektedir. Pek çok şeyin özel olmasını ve kişisel bir hal almasını istemektedirler. Herhangi birinin onlara karşı ders verici bir nitelikte konuşmasında hoşlanmazlar. İş birliğine uyumludurlar. Bütünlüğü konuma konusunda ısrarcıdırlar. Hem okul yaşamlarında hem de iş hayatlarında hızı ve yeniliği arzulamaktadırlar, bu beklentileri de onlar için çok normaldir (Duman, 2019: 81; Önder, 2021: 22-24).

- 1) Alaycı bireylerdir. Mutlu öğrenciler olmalarının yanı sıra idealist bireyler değillerdir zorlu ekonomik dönemlerden terörizmden bıkmış durumdadırlar ve yaşamın karmaşıklığını reddetmektedirler. Her durumda gerçekçi olunmasını istemektedirler.
- 2) Özellerdir. Snapchat son yılların en popüler uygulamalarından biri olmuştur. Buna karşın ise Facebook gibi platformlar önemli sayıda kullanıcı kaybetmiştir. Bu kuşağın bireyleri kendilerinden önce popüler olanla değil günümüz yeniliklerine adapte olmayı tercih ederler.
- 3) Tıpkı Milenyum Kuşağı bireyleri gibi girişimci ruhlara sahiptirler. Başarılı bir kariyer hayatına sahip olmaktan çok birer öncü olmayı ister ve arzularlar. Pek çok lise mezunu genç hayatın zorluğunun ve geçim derdinin farkında olduğu için lise biter bitmez işe girmektedir.
- 4) Çok fazla görev alabilirler. Önceki kuşaktaki bireyler gibi yalnız iki şeyle meşgul olmazlar aynı anda pek çok şeyle ilgilenip onları hatasız yürütebilme yeteneğine sahiptirler.
- 5) Hiper farkındalar. Deneyimledikleri şeyleri ortaya çıkartmak adına pek çok kişiyle, akademisyenlerle iletişime geçmişlerdir. Çevrelerine karşı duyarlı olmakla birlikte postmoderndirler.
- 6) Adeta teknoloji bağımlıdırlar. Milenyum Kuşağını teknoloji bağımlısı olarak gören kişilerin buna hazır olması gerekmektedir. Bu kuşağın gençleri hava ve suya ihtiyaç duyar gibi teknolojiye ihtiyaç duymaktadırlar.

Teknolojik aletlerine, sosyal medyalarına bağılı olmadıkları anlarda yaşayabilmeyi bile hayal edemezler.

Tüm bunlarla birlikte geleneksel aile yapısından farklı bir yaşantı sürmeleri ve medya araçları sayesinde çok fazla bakış açısına maruz kaldıkları için farklılıkları kolay kabullenmekte ve açık fikirli bir yaşantı sürmektedirler.

Literatür bilgilerine bakıldığında ise 9 adet Z Kuşağı niteliği bulunmaktadır;

- a. İleri teknoloji tüketicileri ve dijital dünyanın özü olan,
- b. Dijital dünyanın özlemcileri,
- c. Bireysel,
- d. Az gelişmiş sosyal ve ilişki becerilerine sahip,
- e. İzole,
- f. Anksiyete,
- g. Güvensizlik,
- h. Depresyon gibi ruhsal sorunlarına karşıda önemli bir risk grubudur. Dikkat eksikliği ve hızlılığın yanı sıra temkinli ve duygusal yapıları, ekonomik kaygıları vardır (İgel ve Urquhart, 2012; Loveland, 2017; Rickes, 2016; Seemiller ve Grace, 2016; Shatto ve Erwin, 2016, 2017; Spears vd, 2015; Turner, 2015; Twenge, 2017; Wiedmer, 2015).

Araştırmacılar Z Kuşağının doğumdan itibaren 5 ekranla öğrendiğini, çok boyutlu düşünebildiğini, ihtiyatlı ve pragmatik olduklarını, akılcı yaklaşım gösterdiklerini, gönüllü bireyler olmaya yatkın olduklarını, ırkçılık ve cinsiyetçiliğin karşısında olduklarını, olgun bireyler olarak gerçek odaklı başarıma arzusu yüksek bireyler olarak tanımlamışlardır (Lolarga, 2016: 4).

2.2. Bağlanma Kuramı

Bağlanma, kişinin kendisi için önemli olan bir başka kişiyle kurduğu duygusal bağ eliminin nedenlerini açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır. Duygusal bağ kurma ihtiyacı yeni doğan bebeklerin yaşamlarını sürdürebilmek ve gelişebilmek adına bir gereksinimleridir. Bağlanma sistemi yeni doğan ile ona bakım vereni arasında gelişir ve bakım veren kişi onu fiziksel olarak yakınında tutar böylece hem çevrelerini

keşfetmelerini hem de zarar görmemelerini sağlamış olurlar. Bowlby bağlanmanın gerekliliğini çocuğun çevreyi keşfettiği esnada aynı zamanda korunmasını sağlayan bir şekil güvenli sığınak işlevi görmektedir. Burada bakım verene ulaşamama oluştuğunda bağlanma sistemi devreye girer ve bakım verenin tepkilerine bağlı olarak çocuk ya temas kurarak kendini güvende hisseder ya da kaygı ve huzursuz bir şekilde tepki vermeye başlar (Bowlby, 1982'den akt. Sümer ve Güngör, 1999a).

Bowlby insan ve hayvanın devamlılık gösteren şemaları olduğunu düşünmektedir ve içgüdüsel tutumları yaşam boyunca gelişim göstermektedir. Bowlby'e göre bebeğin anneye ve annenin bebeğe bağlanması türe özgü davranım sistemleri sonucunda oluşur. Bowlby beş davranım olduğunu söylemiştir. Bunlar;

- Emme,
- Yapışma,
- İzleme,
- Ağlama,
- Gülmedir.

Hem bebek anneye hem de anne bebeğe bu şekilde yaklaşmaktadır. Kurulan ilişkinin tatmin edici olması için annenin de bebeğinde haz alması gerekmektedir. Bağlanma sistemi aşamalı olarak gerçekleşir. Bağlanan bebek seçme yoluyla bağlandığı kişiyle sürekli olarak bir arada olmayı ister. Burada seçtiği kişinin aynı zamanda kaygı giderici bir rol üstlenmesi de önemlidir. Bu bağlam da dokunma yoluyla temas kurmak da anne ile bebek ilişkisini artırmaktadır (Söhmen, 2005).

2.2.1. Bağlanma kuramının paradigması

- Bağlılık ilişkisi yaşamın en başında kurulur ve herkes için geçerlidir ve hayati bir işlevi bulunmaktadır. Bu ilişkinin gelişmesi için annenin de bebeğin de eğilimleri vardır.
- Dünyadaki herkes için başlanma ilişkisinin varlığı söz konusudur. Ancak ilişkinin içeriği sosyal ve fiziki çevreye bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir.
- Bağlanma temelde bir kişilik özelliği olmayıp bir ilişki özelliğidir.
- Bağlanmanın sona ermesi pek çok olumsuz sonuca sebep olabilmektedir.

- Kişinin birden fazla bağlanma ilişkisi vardır ve birincil ilişkileri ile diğer ilişkileri farklılık gösterebilmektedir.
- İlk bağlanma ilişkisi sonraki her ilişki için içsel bir model geliştirir ve sonraki ilişkilerini de buna göre yönlendirmesine sebep olur (Bretherton, 1992).

2.2.2. Bağlanma sistemi

Sistemin en temel varsayımı, bebeğin hayatta kalabilmesi adına gerekli ihtiyaçlarını gidermekten yoksun olması ve yaşamının sürebilmesinin yalnız onu korumaya istekli birinin ona bakması gerektiğidir. Özellikle bebeklik ve çocukluk çağı için bağlanma çok önemlidir ve bu sistemin sorunsuz çalışması diğer tüm sistemlerinde çalışabilmesi için gereklidir. Çocuk eğer kendini güvende hissederse sistem durağan bir şekilde çalışmaya devam eder ve diğer davranışsal sistemlerde kendi düzenini kurmaya başlar. Ancak burada çocuk ne kadar sağlıklı bağlanırsa bağlansın kişinin ulaşılabilirliği ara ara yoklamaktadır. Burada bebeğin gereksinim duyması halinde korunacağını bilmesi onun keşfe çıkmak için kendini yeterli hissetmesine oyun oynarken girişken olmasına ve kendini de yeterli miktarda güvende hissetmesine sebep olur. çocuk burada güçlü bir bilirsizlik ile karşı karşıya gelirse tüm enerjisini yakınlığı yeniden sağlamak için harcayacaktır (Dönmez, 2000; Cosolino, 2014: 19).

2.2.3. Bağlanmanın biçimlenmesi

Temelde çocuklar herhangi birine bağlanma davranışı gelişir. Ancak aslında her normal bebek bunu kendi seçimine bağlı olarak yapmaktadır. Yaşamlarının 6 ya da 7. Ayına kadar yakınlık kurmak istediği ve ondan ayrı kalmak istemedikleri kişiyi seçerler. Bu seçimi nasıl yaptıkları pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Bebekler için ilk ve en önemli şey sıkıntılı hallerinde ve her zorlandıklarında onların verdiği işaretle olumlu dönüş yapılmasıdır. Burada bakım verenin verdiği tepkinin niteliği de bebekler için oldukça önemlidir. Bu durum onların tanıdıklıklarını etkileyerek bağlanacakları kişinin seçimini yapma konusunda da doğrudan etkili olmaktadır (Güneş, 2019: 51).

Bağlanmanın işlevi ise bebeğin davranışında açık bir şekilde görülmektedir. Yakınlık kurulması ve tehlike anında koruma altına alınmaları gibi özellikler

aramaktadırlar. Bakım verenin buradaki esas işlevi bebeğin rahatlayabileceği ve kendini güvende hissetmediği anlarda geriye dönüp korunabileceği bir üs görevi görmektir. Bebek keşfe başladığında, bağlanma dışı davranışlara yöneldiğinde zaman zaman ayrılma eğilimi gösterse de o üsse tekrar dönebileceğini bilmektedir. Bowlby güvenli üs ile güvence üssünü tanımlayan üç özellik sıralamaktadır (Dönmez, 2000).

Bağlanmanın biçimlenmesi iki ile üç yıl arasında değişmektedir (Bowlby, 1982'den akt. Dönmez, 2000). Buradan sonra aralarındaki üzerine koşullar belirlemek ve pazarlık yapmak süreci başlayabilir, burada iki tarafta amacına yönelik sözel ifadelerde bulunabilmektedir.

2.2.4. Bağlanmada anne ile bebek arasındaki sürecin etkisi

- Erken ikili ilişki.
- Anne ilk sosyal nesne olduğu için duyarlı, etkileşebilen özellikler taşıması. Anne bebeğin yaşayabileceği en temel alanı hazırlamakta, onun isteklerini karşıladığı sırada da ona uygun koşullar yaratmaktadır.
- Erken dönemde ben ile değerlerini ayırt edebilme: bağlanmanın getirdiği birlikteliğin yanı sıra bebeğin bağımsız bir şekilde davranabilmeyi denemesi ve bunun içinde en uygun koşulları sağlayarak desteklenmesi.
- Erken güvenli-temel tutum: bebek on ikinci aya yaklaşmaya başladığında artık hareketlenmeye, emeklemeye ve yürümeye başlar. Ancak buradaki hareketlilik fiziksel olmadan önce bilişsel hareketlenme gerçekleşmektedir. Annenin özgül davranışlarını bekleme, evin alansal olarak tanınması.
- Ayrılık protestosu: yaklaşık olarak on ikinci hafta itibari ile otuzuncu aylar arasında gözlenmektedir. Bebek anneye ayrılmasının gerçekleşmesinin ardından bu ayırmadan rahatsız olur ve ikili ilişkiyi devam ettirebilmek için anneyi ilişkiye davet eder.
 - ✓ Güvenli temel tutumun pekişmesi.
 - ✓ Diğer kişilerle olan ilişkinin olgunlaşması,
 - ✓ Güvenli temel tutumun anneden ayrı başka kişilere taşınması

(Söhmen, 2005).

Bowlby'nin bağlanma kuramına bakıldığında anne, baba ile çocuk arasındaki ilişkinin anlaşılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Kuramın temeli ise bebek ile ona bakım vereni arasındaki etkileşimin bebeğin bağlanma figürüne güven duyma derecesine bağlı olumlu ya da olumsuz olarak şekillendiğidir. Eğer bakıcı bebeğin gereksinimlerini önemser ve bu gereksinimleri karşılanırken güvende tutulursa bebek ile bakım vereni arasında güvenli bağlanmayı oluşturacaktır. Burada çocuğun iç dünyasında değerli olduğu algısının temelleri atılır ancak yine bakım vereni ona karşı tutarsız davranıp duyarsız davranış sergilerse bakım veren ve çocuk arasında güvensiz bağlanma gerçekleşecek, çocuk kendinde değersizlik hissini yeşertmeye başlayacaktır (Lieberman, Doyle ve Markeiwic, 1999).

2.2.5. Kuramlara göre bağlanma kavramı

2.2.5.1. Psikanalitik kuramda bağlanma

Kurama göre bebek yaşamının ilk yılında güdüsel haz almaların merkezinde oral bölgenin olduğuna dikkat çeker. Burada anne ile bebek arasında bağlanmanın oluşması için annenin bebeği emzirmesi ve açlığını gideriyor olması gerekmektedir. Aslında Freud, bebek mutluluğunun yalnız yemek yeme ve emme üzerine kurulu olduğunu ve oral aktivitelere bağlı olduğunu düşünmektedir. Freud'a göre bebek, ilk kavramlarından biri olan "birincil narsizm" denilmekte olan ben merkezci bir dünyada yaşam sürer. Bu sebeple de bebeğin kaygılarının azalması ve fiziksel enerjisini boşaltabilmesi için anne aslında bir araç rolü üstlenmektedir (Holmes, 1993; Güneş, 2019: 44).

Burada bebek daha pasif bir rol üstlenmekte anne ise bebeğini beslerken aldığı zevk ve haz sayesinde anne ile bebek arasında bir bağlanma nesnesi gelişmiş olmaktadır. Bebek acıktığında annenin onun açlığını gidermesi bebeğin hoşnut olmasına, annenin duyarlı yaklaşımı sonucunda bakımını üstlenmesi aynı zamanda bebekte güven duygusunun oluşmasına sebep olmakta ve bu da kaygının azalmasına yol açmaktadır. Bu sayede çocuk anne ile olan ilişkisinde kendini güvende hissettiği için dikkatini dışarıya çevirme cesareti bulup egosunun gelişmesine de zemin hazırlar. Yaşanan duygusal güvenlik hissi sayesinde çocukta güçlü bir benlik gelişmekte ve bu da çocuğun ileriki yıllarda daha sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olmaktadır (Berk, 1989; Ruppert, 2011).

2.2.5.2.Davranışçı yaklaşımda bağlanma

Davranışçı yaklaşımın temelinde uyarıcı-tepki mekanizması bulunmaktadır bu sebeple de bağlanma da bu mekanizma kapsamında ele alınmaktadır (Turner ve Helms, 1991). Organizma birincil pekiştireç olarak açlık gibi temel bir dürtüye sahiptir. Bebek açısından bakıldığında ise onun için en önemli pekiştireç yiyecektir ve burada anne tekrarlayan bir biçimde ona yemek sunmaktadır yani anne de ikincil pekiştireç rolü üstlenmektedir. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse bağlanma ilişkisi annenin tekrarlama bir biçimde bebeğin açlığını gideriyor olması bebekte hoşnutluk yaratmakta ve bu da öğrenilmiş veya ikincil bir dürtü olarak değerlendirilmektedir (Tolan 2002).

Aktarılan bu kuram üzerinde tespit edilen bazı sorunlar ise hayvanlarla gerçekleştirilen deneyler sonucunda giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamdaki en önemli çalışma ise Harlow ve Zimmerman'ın (1959) gerçekleştirmiş olduğu maymunlarla gerçekleştirdikleri deneylerdir. Bu deneyde yeni doğan maymunları annelerinden ayırarak bu maymunlardan bir kısmını telden yapılmış bir maymun bir kısmını da kumaştan yapılmış bir maymun beslemiştir. Deneyin sonucuna göre burada yeni doğan maymunlar hangi maymun tarafından beslenmiş olurlarsa olsunlar kumaşla kaplı olan maymun tarafından beslenilmeyi tercih etmişlerdir. Bu durum aslında bir davranışın oluşumu için beslenmenin mecburi olmadığını ancak dokunmanın vermiş olduğu rahatlığın daha önemli bir gereksinim olduğu sonucuna varılmıştır (Ruppert, 2011: 52).

Hem analitik kuram da hem de davranışçı kuramda özellikle beslenmenin anne tarafından karşılanmasının gerekliliğinin altı çizilmiştir. Ancak diğer taraftan da bebeğin yalnızca bakım veren kişiyle değil diğer aile üyeleriyle ya da cansız herhangi bir nesne ile de bağlanma davranışını geliştirdiği görülmekte olup bu sebeple beslenme tek bağına bağlanmanın oluşması için yeterli olmamaktadır. Başka bir açıdan bakıldığında bağlanmanın meydana gelebilmesi için zihinsel yeteneklerin gelişiminin ne kadar önemli olduğunun da altı çizilmektedir (Turner ve Helms, 1991'den akt. Tolan, 2002).

Beben annesi ile çevresindeki diğer kişiler arasındaki algısal farklılığı bilişsel açıdan ayırt etmeye başladığında bağlanma ve yakın olma davranışları oluşmaktadır. Piaget'in kuramına göre bebek 2 ile 7 yaş arasında dense devamlılığı kavramını

kazanmakta yani bakım vereni bebekle aynı mekanda olmasa bile bebek bakım vereninin var olduğunu bilmektedir ve bu yüzden de anne ile bebek arasındaki bağlanmada giderek kuvvetlenmektedir (Güneş, 2019: 48).

2.2.6. Bağlanmada içsel çalışma modeli

Bağlanma sistemi toplumsal girdiler, özgül olarak da sıkıntılı sinyallerine temel bakıcı tepkiselliği tarafından örgütlenen ve düzenlenen organizma düzeyinde bir sistemdir. Bu etkileşimin temelinde de bebek ne bekleyeceği keşfeder ve buna bağlı olarak da davranışlarını ayarlamaya çalışır. Bu beklenti birbiriyle ilişkili kendilik ve bağlanma kişiliği modellerini içermekte olan bilişsel temsilleri ya da Bowlby'nin ifadesi ise "içsel çalışma modelleri"nin temelini oluşturmasını sağlamaktadır. Bu temsiller ise bakıcının ulaşılabilirliği ile tepkiselliğini kestirebilme de kullanılmakta olan bilişsel temsillerdir (akt. Dönmez, 2000).

Bowlby'e göre (1973) bağlanma deneyiminin temelinde gelişmekte olan zihinsel modeller iki ana boyut içermektedir;

- Bağlanma figürü olarak görülmekte olan kişinin yeterli korumayı sağlaması ve destek çağrılarına cevap veren bir kişi olarak görülüp görülmediği,
- Kendi bakım vereni başta olmak üzere diğer insanlar tarafından da yardıma değecek biri olarak görülüp görülmemesidir.

Bu iki değişken bir birinden bağımsızdır elbette ancak uygulamada iç içe geçmiş durumdadır. Sonuçta bakıldığında ise bağlanma figürü modeli ile benlik modeli aslında birbirini tamamlayan bir rol üstlenmektedir ve karşılıklı olarak da birbirlerini doğrulayacak şekilde çalışırlar (Sümer, 1999; Ruppert, 2011: 52).

Bowlby bağlanma figürü ile bebeğin arasındaki ilişki örüntüsü sonucunda içselleştirdiği deneyimler sayesinde ileride ki aile dışı ilişkilerde de buradaki deneyimlerine ve bağlanma şekline göre hareket etmektedir. İçsel çalışma modelinde ise iki farklı anahtar özellik bulunmaktadır:

- Kendilik modeli; bireyin kendine yönelik ve başkalarının onu ne kadar sevebileceğine ilişkin algısına göre şekillenmektedir,

- Diğer modeli, bireyin yakın çevresinde bulunan kişilere karşı bağlanabilirliği ve güven vericiliğine ilişkin şekillenmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

2.2.7. Bireysel farklılıklar ve Ainsworth üçlü bağlanma modeli

Kuram açısından ve mantıksal olarak bakıcı çevre modellerinde var olabilecek değişkenlik miktar çeşidi için bir sınır yoktur. Gerçekte ise bebek bakım verenine yönelik bilgi akışını sınırlı kategori içinde çözümlemektedir. Burada kategoriler bakıcının bebeğin sorularına ilişkin sorulara vermiş olduğu tepkilere karşılıktır. Bebeğin buradaki önemli sorusu “ihtiyaç duyduğumda ona ulaşabilir miyim ve olumlu bir tepki alacağım konusunda güvenebilir miyim?” şeklindedir ve bu sorunun da üç yanıtı bulunmaktadır. Bunlar ise, evet, hayır ya da belkidir. Yani evet çünkü bakıcı bu taleplere olumlu dönüş yapabilir, hayır çünkü bakıcı böyle gereksinimlere geri dönüş yapmak ve belki çünkü bazen yapar ve bazen de yapmaz bu bakımdan emin olmak mümkün değildir. Gerçekte ise üç tür bakım veren tepkiselliği sonucu bağlanma örüntüsü bulunmaktadır (Dönmez, 2000; Ruppert, 2011: 52).

2.2.7.1. Güvenli bağlanma

Güvenli bağlanmış olan bebek bakısını güvenli bir üs gibi kullanır, rahatlığı koruyarak dış dünyayı keşfe yönelir ve buna Bowlby “doğanın orijinal modeli” demektedir. Laboratuarda gerçekleşen çalışmalarda ise güvenli bağlanmış olan bebek annesi odandan çıktığında huzursuzlaşmaya başlamış olup annesi odaya tekrar girdiğinde ise bebekle rahatlama meydana gelmiş ve bu doğrultuda yine çevreyi keşfe başlamıştır. Laboratuar dışında gerçekleşen evdeki çalışmalar referans alındığında güvenli bağlanma da bakıcı tutarlı bir şekilde bebeğe yönelik ulaşılabilir ve olumlu bir tepki göstermiştir. Amerika örneklem olarak alındığında ise %60 oranında yaygın bulunan en yüksek örüntüyü içermektedir (Güneş, 2019: 55).

2.2.7.2. Kaygılı bağlanma

Evdeki gözlemlerde kaygılı, kararsız bir şekilde bağlanmış olan bebeğin bakıcısı bebeğin gönderdiği sinyaller kapsamında tutarsız tepkiler göstermiş olup bazen

ulaşılabilir bazen de ulaşılamaz bir rol üstlenmiştir. Bazen tepkisiz kalmış olup bazen de çocuğun etkinliklerinin kesintiye uğramasına yol açmıştır. Laboratuvar ortamında kaygılı ve kararsız bağlanmış olan bebeklere bakıldığında hem kaygılı yapıları hem de kırgınlıkları dikkat çekmiş ve bu esnada zihinleri sürekli olarak bakıcıları ile meşgul olmuş ve bu da rahatlayarak keşfe çıkamayacak hale getirmiştir. Bu örüntü çeşidi ise Amerika'da en az gözlenen örüntüdür, ortalamanın %15'ini kapsamaktadır (Minaz, 2021: 22).

2.2.7.3. Kaçınmacı bağlanma

Evde kaçınması olarak bağlanmış olan bebeklerin bakıcıları bebeğin rahatlamasına engel olmuş ve temas kurma ihtiyacını kesin olarak reddetmişlerdir. Laboratuvar ortamında gerçekteşen araştırmalarda ise bebekler bakıcılarından ayrıldığında herhangi bir şekilde etkilenmemiş olup huzursuzluk yaşamamışlardır. Bu bağlamda bakıcı ile herhangi bir temas kurmaktan kaçınmış ve daha çok dikkatlerini oyuncaklarına yöneltmeyi tercih etmişlerdir. Ancak güvenli bağlanmış çocuklarla kıyaslandığında daha az ilgili ve daha az coşkulu bulunmuşlardır. Amerikan bebekleri referans alındığında yaklaşık %25 bebek kaçınmacı bağlanma stiline sahip bir sınıfa aittirler (Ruppert, 2011: 54).

Bakıcının psikolojik açıdan ulaşılabilirliği ile fiziksel ulaşılabilirliğine karşı bebekte oluşan reaksiyon birbirine çok benzemektedir. Bu önemlidir çünkü tutarsız olumlu tepkisellik, işlev bakımından kısa süreli ayrılıklara eř olup buna en uygun bağlanma örüntüsü ise protesto davranışlarıyla kendini belli etmektedir. Bakıcının tutarlı bir biçimde tepkisizliği uzun ayrılıklara benzer şekilde kaçınma ve duygusal olarak kopmaya yol açmaktadır (Minaz, 2021: 24).

2.2.8. Bartholomew dörüü bağlanma modeli

İçsel çalışma modelinde, bağlanma figürü modeli ve benlik modeli birbirini tamamlayıcı ve birbirini tamamlayıcı şekilde gelişim gösterir. Bartholomew (1990), benlik ve başkaları modellerinin bağlanma stillerini belirleyen temel boyutlar olduğunu ileri sürmektedir. Benlik modelinin olumlu bir şekilde gelişebilmesi başkasının onaydın bağımsız olarak içselleştirilmiş öz saygı ve sevebilirlik duygusu olarak betimlenebilir.

Benlik modelinin olumsuz olması durumunda ise başkalarından onay alma ihtiyacı ve düşük öz saygının varlığı ile ilişkili bulunmuştur. Olumlu başkaları modeli, ulaşılabilirlikle ve güvenilebilirliğe yönelik beklentileri içermekte ve bu da başkalarından destek arama ve yakınlık kurmaya yönelik davranışlara yönlendirmektedir. Modelin olumsuz olması yakınlık kurmaktan kaçınma, sosyal destek arama ve temin etmede kayıtsız kalma ve ilişkilerde de olumsuz beklentilere sahip olma şeklinde betimlenebilmektedir (akt. Sümer, 1999; Ruppert, 2011: 53).

Bartholomew ve Horowitz (1991) dört bağlanma stili olduğunu söylemektedir.

- Güvenli bağlanma stili,
- Saplantılı bağlanma stili,
- Korkulu bağlanma stili,
- Kayıtsız/kaçıngan bağlanma stili.

Güvenli bağlanmada, kişi olumlu bir benlik algısına sahip olup kendisini de sevmeye değer bir kişi olarak görmektedir. Başkalarına güvenen bu kişi destek vermekten çekinmez, ulaşılabilir ve olumlu beklentilere sahiptir. Bu kişiler kendi başlarına özerk kalabilme yeteneğine sahip olup başkalarıyla da istediklerinde yakınlık kurabilmektedir (Sayıl ve ark., 2016: 18).

Saplantılı bağlanmada, kişi kendini her bakımdan yetersiz hissetmekte ve kendisini sevmeye layık bulmamakta bu sebeple de ilişkilerinde sürekli olarak kendini ispatlamak zorunda hissetmektedir. Bu sebeple de saplantılı bağlananlar yakın ilişkiler kurmak istediklerin de kendilerini doğrulama ihtiyacı duyarlar ve kanıtlama eğiliminde olurlar. İlişkileri içerisinde takıntılı bir rol üstlenmiş olan bu kişiler gerçek olmayan beklentilere de sahiptirler (Ruppert, 2011: 52).

Korkulu bağlanma stili güvenli bağlanma stilinin tam karşıtıdır ve kişide değersizlik duyguları vardır, insanları güvenilmez olarak görür ve ilişkilerinde reddedici bir tutum sergilerler (Minaz, 2021: 25).

Kayıtsız bağlanmada ise, kişinin kendine değer veriyor olması ile başkalarına karşı olumsuz bir tutum sergilemenin karışımı olarak nitelendirilebilir. Bu kişiler özerkliklerine aşırı önem verirler ve başkalarına duyulan ihtiyaçları reddederek savunmacı bir tutum

sergilemektedirler (Bartholomew, 1990). Korkularının karşısında yüksek düzeyde bir benlik algısına sahiptirler, bu kişiler gerçek benlikleriyle ideal benlikleri arasında daha az farklılığın olduğu saptanmıştır (Bylsma vd., 1997; Sayıl ve ark., 2016: 18).

2.2.8.1. Güvenli bağlanma stili

Birey hem kendi benliğini hem de başkasının çeşitli boyutlarını olumlu olarak görmektedir. Kendisini sevmeye değer biri olarak görür, başkalarına karşı kabul edici bir rol üstlenir ve bu sebeple de destekleyici bir tutum sergilemektedirler. İlişkileri içerisinde güvenli ve rahattırlar. Başkası ile kolay bir şekilde yakınlık kurabilmekte ancak buna ek olarak istediklerin de özerk tutumda sergileyebilmektedirler. Bu bağlanma stili ise Hazan ve Shaver'in (1994) güvenli bağlanma stiline karşılık gelmektedir (Minaz, 2021: 25).

2.2.8.2. Saplantılı bağlanma stili

Bu bağlanma stilinde kişi kendini değersizlik duygusuyla beslemekte ve daima karşısındaki kişiyi olumlu değerlendirme yönelimi göstermektedir. Saplantılı bağlanan birey asla kendisi sevmeye değer bulmazken karşısındaki kişinin de fazlasıyla sevmeye değer olduğuna inanır. İlişkilerinde takıntılı bir yapıda olurlar. Hazan ve Shaver'in (1994) kaygısız-kararlı bağlanma stiline karşılık gelen bir bağlanma stildir.

2.2.8.3. Kayıtsız bağlanma stili

Benlik modeli olumludur ancak başkaları modeli olumsuzdur. Kendisini sevmeye değer verme eğilimi gösterirken başkasına karşı tamamen olumsuz bir bakış açıları vardır. Bireyselliklerine ve özerkliğe aşırı düşkün yapıları kişilerin başkaların varlığına ihtiyacı olabileceği görüşünü reddetmekte ve yakın ilişkilerin çok önemli olmadığını düşünmektedirler (Sayıl ve ark., 2016: 18).

2.2.8.4. Korkulu bağlanma stili

Bu kişinin zihninde benlik modeli de başkaları modeli de tamamen olumsuzdur. Kendini değersiz bulan kişi başkalarının onu sevebileceğine ihtimal vermez, kendisini de bu sevgiye layık görmez. Korkulu bağlanan kişi için başkası daima reddedici bir rol

üstlenir ve güvenilmezdir. Hazan ve Shaver'in kaçınan bağlanma stiline karşılık gelmektedir (Güneş, 2019: 47).

2.2.9. Bebekliğin ötesinde bağlanma

Bağlanmanın yaşamın her döneminde aynı kaldığı düşünülmektedir. Bunun esas nedeni ise bağlanma sisteminin sinirsel temelini büyük oranda değişmeden kalıyor olmasıdır. Ancak büyük oranda benzerlik taşıyor olsa da bebeklik bağlanmasıyla yetişkinlik bağlanması birbirinden farklıdır. Çocukluk bağlanması en yaygın biçimleri ile tamamlayıcıdır. Bağlanılan kişi bebeğe bakım verir ya da bakım vermez veya güven verir ya da vermez. Yetişkinlikte bağlanma da ise bu ilişki karşılıklı olarak gerçekleşir (Sayıl ve ark., 2016: 29). Kişi hem bakım veren hem de bakım alan konumunda bulunur. Ek olarak burada bağlanma ilişkisi inançlar ve beklentiler kapsamında da değişimler göstermektedir. Bebek kendini o dönemde tam olarak güvende hissetmek için bağlandığı kişi ile temas içerisinde olmak ister ve sonraki dönemlerde ise sadece eğer isterse tekrar dokunabileceği rahatlama hissini bir kaynak olarak kullanmaktadır. Önemli olan da “hissedilen güven”dir. Çocuklukta bağlanma figürlü genel olarak anne veya baba olmaktadır ancak yetişkinlikte aynı şey söz konusu değildir. Birey ya akranlarıyla arkadaş ya da cinsel anlamda bir eştir. Bu sebeple de alışılmış olan bağlanma ilişkileri üç davranış sisteminin bütünleşmesiyle oluşur. Bunlar (Dönmez, 2000; Minaz, 2021: 29):

- Bağlanma,
- Bakım,
- Cinsel birleşme.

Bebek rahatlama ihtiyacı duyduğunda ve bakım vereni bunu sağladığında ya sıkıntısı açığa çıkarılarak hafifletirilir ya da tekrarlı etkileşimler sonucunda bakım veren bir güven üssü olma rolünü üstlenir. Bağlanma figürü olma bakımından anne ile baba hiçbir zaman tamamen yitirilmezler ancak bağlanılan kişiler hiyerarşisindeki yeri yetişkinlikle birlikte değişikliğe maruz kalır (Ruppert, 2011: 51).

2.2.10. Yetişkinlik bağlanması

Bağlanma sistemi kişinin hayatta kalabilmesini sağlayan bir nitelik taşımaktadır. Bowlby'e göre bebek yaklaşık üç ve ya dört yaş doğum günlerinde “amaç doğrulayan

eşitlik” sürecine girer ve buna da belli bilişsel ilerlemeler eşlik etmektedir. Örnek olarak bu dönemlerde bir çocuğun konuşma yetisi gelişeceği için ebeveyni ile iletişimi artacak olup karşılıklı planlar yapılmaya başlanır. Bu şekilde çocuk artık anneyle bir süre ayrı kalmasını bir güvenlik tehdidi olarak algılamamakta ve burada ortaya çıkan stresi kendi kendine tolere edebilmektedir. Yürüme ve koşma sürecinden bağlandığı kişiden güvenli ayrılırsa çevreyi keşfetmeye, oyun arkadaşları edinmeye ve yabancılarla da iletişim içinde olmasına fayda sağlamaktadır (Cozolino, 2014: 175).

Bir değişme de ergenlik döneminde meydana gelmektedir. Genç birey özellikle akran grubuyla ve karşı cinsle yakınlaşma ihtiyacı duyar. Burada üreme yeteneğinin oluşmaya başlaması da kişide “yetişkin olma” hissini uyandırır (Ainsworth, 1991; çev. Kart: 2002).

Bowlby (1979), doğumdan ölüme kadar bağlanma davranışının kişiyi karakterize etmeye devam ettiğini ileri sürmektedir (akt. Ainsworth, 1991). Ancak literatürde bağlanma üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun bebeklik ve erken çocukluk dönemine yönelik yapılmış olması sebebiyle bu konu kenarda kalmıştır. Burada Bowlby esas olarak bağlanmanın çocuklukta sınırlı olmadığını ve ilk bağlanma sonrasındaki ilişkilerde de duygusal zincirin devam edip ilişki kurma problemlerine, partnerle ilişki problemlerine ve pek çok kişilik bozukluğuna da yol açabileceğini daha önceden öngörmüştür (Bartholomew, 1990).

Berman ve Sperling (1994) yetişkin bağlanmasını, psikolojik ya da fiziksel güvenlik ihtiyacını karşılayabilecek bir ya da daha fazla kişi ile yakınlık kurma ihtiyacı ve bu ihtiyacın sürekli olarak karşılanmasına yönelik durağan bir eğilim olduğunu söylemişlerdir. Buna göre de bağlanma sistemi temelde kişinin yaşamının herhangi bir anında eyleme geçme potansiyeli taşımakta olan davranışsal bir sistemdir.

Aisworth’a göre (1991), duygusal bir zincir olmakta ve yakınlığı sürdürürken etkileşim korumayı gerektirmektedir. Kişi ayrılıktan rahatsızlık duymakta ve kavuştuğunda mutlu olup, yitirdiğinde de elem ve keder içinde olmaktadır. Ancak burada sadece bağlanma zincirine özgü olan bir ölçütün varlığı söz konusudur. Burada kişi eşiyle güvenli ve rahat olursa ve tatmin olursa o zaman sosyal hayatın diğer alanlarındaki faaliyetlere yönelebilmeye başlamaktadır (Berman ve Sperling, 1994).

Bowlby'nin bağlanma kuramının başlangıcı çocuğun anneden ayrıldığı esnasındaki tepkilerini açıklayabilmeye yöneliktir, yetişkin bağlanmasındaki süreçlerin dinamikleri açıklanırken de “kayıp” esas alınmaktadır (Hazan ve Shaver, 1992). Bowlby (1980) kayba karşı kişinin vermiş olduğu tepkiyi o kişiyle arasındaki bağlanma deneyimine göre şekillenmiş olduğunu öne sürmektedir (Mikulincer ve Florian, 1998: 81).

İster bağlanılan kişi ölsün isterde gönüllü olarak ayrılınmış olsun kişinin vereceği ilk tepki ayrılık protestosudur. Burada kişi zihinsel bakımdan sürekli olan yitirdiği eşini arayıştadır. Bu kişiyi gerçekten yitirdiğini anlamasının ardından ise zihinsel yoğunluk yerini ruhsal çökkünlüğe bırakır ve kişide umutsuzluk içeren bir matem havası baş gösterir. Bu aşamada kişi genel olarak çevresindeki diğer insanlara karşı ilgisizdir. Sonrasında ise gerçeği kabullenip kendi yaşamına geri dönme aşamasına geçiş yapar (Hazan ve Shaver, 1994).

Ainsworth (1989), kişinin madem sürecini atlatmış olsa bile figürle ilişkili modellerin etkisinin süreceğine dikkat çekmektedir. Bu sebeple de birini yitirme bağlanma zincirinin tamamen yok olması anlamına gelmemektedir. Weiss (1991), bağlanma figürü ortadan kaybolmuş ya da yitirilmiş olsa bile bağlanma sisteminin kişinin kontrolünden bağımsız olarak sürüp gideceğini öne sürmektedir.

Güvenli bağlanmayı başaran kişiler partnerlerini yitirdiklerinde fazlasıyla üzölmüş olsalar bile bunu zamanla çözebilmekte bunun için destek arama stratejileri geliştirmekte ve uyumlu davranışlar sergilemektedirler. Kaygılı bağlı olan kişiler içinse zaten genel manada yitirme duygusu yüzünden gergin olmalarına karşın gerçekten yitirme durumunda bu gerilim üst düzey bir hal almaktadır. Burada kişi kendini çok çaresiz hisseder ve bastırması mümkün olmayan olumsuz duygular yüzeye çıkmaya başlamaktadır (çev. Kart, 2002: 91).

2.2.11. Bağlanmada kopukluk ile çözölme

Ayrılıklar konusunda çocuklar benzer tepkiler göstermektedir. İlk önce ağlamaya başlarlar ve başkasının onu sakinleştirme çabasına direnç gösterirler. Bunun ardını umutsuzluk izler. Ardından da üzüntü ile özellik kazanan umutsuzluk gelir. Üçüncü ve son evre ise duygusal kopmadır (Cozolino, 2014: 175).

Çocuk anne yokluğu kısa süreli olsa bile uzun süreli ayrılık tepkisi gösterebilmektedir. Protesto evresinde olan çocuk bakım vereni ile bir araya geldiğinde terk edilmeye yönelik daha ciddi bir kaygı düzeyiyle temas kurma ve ayrılmama güvencesi görmek istemektedirler. Bu güvensizlik ise ayrılığın çok sonrasındaki zamanlara kadar devam etmektedir. Bowlby kaygı, protesto ve kopma evrelerini ayrılmaya karşı uyum sürecinin parçaları olarak görmektedir. Çocuk sıkıntısını ifade ettiğinde bakıcısına ulaşabileceğini bilir ancak yitirme durumunda çocuğun artık umudu kalmaz bu da çocuğun tükenmesine yol açabilir. Umutsuzluk evresinde olan çocuk da sessizlik ve hareketsizlik gözlemlenir. Kopmanın başlamasıyla da yeni bir bağlanma kişi aramaya başlar (Dönmez, 2000: 31).

2.2.12. Duygu düzenleme açısından bağlanma stilleri

Bartholomev ve Bowlby, insanın güçlü duygularının bağlanma ilişkisi içerisinde ortaya çıktığını düşünmektedir. Bu sebeple de yetişkin bir bireyin gerilim karşısındaki başa çıkma stratejisi bağlanma örüntüsüne bağlı olarak da değişiklik göstermektedir (Kart, 2002).

Bowlby için stres anındaki kişi ulaşılabilir ve onu destekleyen bir kişi ile güvenli bir üs duygusunu (Güngör 2002) ya da kendini güvende hissetme durumunun (Sroufe ve Waters, 1977) oluşumunu kolaylaştıracaktır. Burada kişinin iyilik hali korunmaya çalışılarak, etkili duygu düzenleme araçları oluşturup olumlu benlik algısıyla keşfetme ve risk alma faaliyetlerini yönetebilmesini sağlamaktadır (Mikulincer ve Shaver, 2001).

Güvenli üsse sahip olma duygusu erken çocukluk çağında gelişmekte olup anne ve baban duyarlılığı ile bu duygunun olumlu yönde gelişmesi doğru orantılıdır. Main (1990), yaptığı çalışmalarda anne ile babanın duyarlılık seviyesinin çocuğun stresle baş etme stratejileri geliştirmesinde, bağlanma stillerinde etkili olduğunu saptamıştır (Güngör, 2000).

Annenin ve babanın bağlan konusundaki bakış açısı çocuğun duygu, düşünce ve tutumlarında özellikle de yetiştirilme sürecinde belirleyici olmaktadır (Crain, 1992). Bowlby, sürekli olarak sevgi gösteren anne baba ile büyüyen çocuğun duygusal destek bakımından köklü beklentiler yarattığını öne sürmüştür Rholes vd., 2001). Bunlar

gelecekteki ilişkiler için referans olmanın yanı sıra sıkıntı uayndıran duyguları tanımlayıp nasıl baş edebileceğine ilişkin de yazılmamış kurallara sahip olmasına sebep olur (Cooper vd., 1998).

Main (1990), güvende olma duygusu tehditle karşı karşıya kaldığı anda bağlanma figürü olan kişiye ulaşma ve temas etme ihtiyacını birincil stratejiler olarak tanımlamaktadır. İkincil strateji, birinci strateji devre dışı olduğunda devreye girer ve bağlanma figüründen destek isteme duygusunun varlığını bastırmaya çalışacaktır (Moorison, 1997).

2.3. Dijital Ebeveynliğin Kavramsallaştırılması

Dijital dünyadaki en önemli risk grubu çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Dijital dünya her ne kadar olanların yeteneklerini geliştiriyor olsa da dijital dünyanın tehlikelerinden bakımından oldukça tecrübesizdirler (Middlebrook, 2016). Bu sebeple de dijital dünyayla ilgili ebeveynlerin yeni bir sorumluluğu ve rolü meydana gelmiştir bu da dijital ebeveynliktir (Parmar, 2017; Yay, 2017: 1; Yurdakul vd., 2013; Rode, 2009).

Okul çağında olan çocukların duygusal, davranışsal ve bilişsel problemlerine yönelik aile-çocuk ilişkisi, aile bireylerinin etkileşimi ve özelliklerinin önemi bu konuda yapılmış pek çok araştırma ve kuram doğrultusunda desteklenmiştir (Yavuzer vd., 2013).

Dijital ebeveynlik ifadesi ilk kez Rode (2009) tarafından kullanılmıştır. Yaptığı çalışmada daha çok çocuklar için çevrimiçi güvenliği ve bu konudaki ebeveyn sorumluluklarını ele almıştır. Klasik ebeveyn rolleri açıklanarak başlanan çalışmada dijital dünya esas alınarak dijital ebeveynlik kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Haung ve diğerleri (2008), internet ortamında çocukları uygunsuz içeriklerden koruyabilme, çevrim içi karşılaşacağı zorbalıklar ile başa çıkma ile ilgili olarak bir karar alma durumunda ebeveynlerin nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiğiyle ilgili kavramsal çalışmalar yapılmıştır. Başka bir çalışmada da dijital ebeveynlik kavramını, dijital ağda eğitim yeteneklerinin geliştirilmesi, çevrim içi olarak sunulan eğitimde ebeveynlerin katılımını ve buna yönelik destek çalışmaları yapmak adına kullanmışlardır (Samuelson, Mather ve Small, 2011’nde akt. Clarkson, 2014: 30).

Vaillancourt (2015) da yaptığı çalışmada feminist bir bakış açısı sergileyerek dijital ebeveynlikte annelik rollerini açıklamaya çalışmıştır. Dijital dünya ile dijital çocuk arasında ebeveynleri daha arabulucu olarak tanımlamakta olan çalışmalara bakıldığında; genelde ebeveynler dijital dünyanın çocukları üzerindeki negatif etkilerini ortadan kaldırarak potansiyel bir fayda sağlamak amacıyla daha ortada duran bir rol üstlendiği şeklinde tanımlanmıştır (Haddon, 2006; Livingstone ve Helsprer, 2008).

Yapılan çalışmalar ışığında dijital ebeveynlik kavramı; ebeveynler çocukları için dijital dünyanın risklerinden koruyan ve karşılaşılabilecekleri fırsatların farkında olan, çocuklarının da problem oluşturan kullanımlarını görmezden gelmeyen, çocuğunun dijital dünyada ne yaptığını kontrol eden ve buna bağlı olarak da olumlu rol model olan bir ebeveynlik türüdür (Sayıl ve ark., 2016: 49; Cozolino, 2014: 177).

2.3.1. Farkında olma

Günümüzde akıllı tablet, telefon ve bilgisayarı yaygın olarak kullanan bireyler, dijital araçları kullanırken dijital dünyanın onlara sunduğu fırsatlardan haberdar olup, olumsuz yanlarını fark edebile ve hem avantaj hem de dezavantajlarını bilen bireyler olmalıdırlar (Yay, 2017: 12). Bugün evde yapılan aktivitelerin en başında dijital teknoloji kullanımı gelmektedir (Valcke vd., 2010). Teknolojinin evlerin içerisindeki bu denli yaygın kullanımının fayda ve zararları bugün hala tartışılmaktadır (Kennedy, 2011: 29). Bu konuda ise ebeveynlere çocuklarıyla vakit geçirme konusunda çok iş düşmektedir (Yurdakul vd., 2013: 885).

İdeal bir yaşam sürebilmek için kişi, hayatının fırsatlarını ve risklerini yeteri kadar görebiliyor olmalıdır (Ruut, 2006). Bunun sağlanabilmesi için ise ebeveynlerin çevrim içi riskler ve fırsatlar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. AÇÇAP (Eu Kids Online, 2011), çevrim içi fırsatları ve riskleri aşağıdaki gibi belirlemiştir;

- Çevrimiçi olanaklar;
 - ✓ Küresel enformasyona erişim,
 - ✓ Eğitim kaynakları,
 - ✓ Eski ve yeni arkadaşlar için toplumsal ağlar,
 - ✓ Eğlence,
 - ✓ Oyunlar,

- ✓ Kullanıcı tarafından yaratılmış içerik üretimi,
- ✓ Yurttaşlık veya politik katılım,
- ✓ Kimliğin ifadesinde mahremiyet,
- ✓ Topluluklarla bağlar ve aktivizm,
- ✓ Teknoloji uzmanlığı ve okuryazarlığı,
- ✓ Kariyer gelişimi veya istihdam,
- ✓ Kişisellik,
- ✓ Sağlık ve cinselliği dönük tavsiye,
- ✓ Uzman grupları ve fan siteleri,
- ✓ Uzaktaki kişilerle deneyim paylaşımıdır.
- Çevrim içi riskler;
 - ✓ Yasadışı içerikler,
 - ✓ Pedofiller,
 - ✓ Sahte evlilik adayları,
 - ✓ Yabancılar,
 - ✓ Aşırı veya cinsel şiddet,
 - ✓ Diğer zararlı ve saldırgan içerikler,
 - ✓ Irkçı veya nefret söylemli aktiviteler, reklam veya ticari ikna, taraflı veya yanlış enformasyon (tavsiye, sağlık),
 - ✓ Kişisel bilgilerin istismar edilebilmesi,
 - ✓ Siber zorbalık,
 - ✓ Taciz,
 - ✓ Kumar,
 - ✓ Finansal suçlar,
 - ✓ Kendine zarar verme (intihar etme, anoreksiya vd.),
 - ✓ Mahremiyetin ihlal edilmesi,
 - ✓ Yasadışı aktiviteler (örneğin; korsanlık, izinsiz dosyalar yükleme) olarak belirtilmiştir (Yurdakul vd., 2013; Cozolino, 2014: 179).

Bu uzmanların görüşüne göre iki yaşın altındaki çocuklarında günde toplam otuz dakikadan daha fazla ekrana maruz kalmamaları gerekmektedir (Radich, 2013). Buna karşın Condrad (2018), bu hususta ebeveynlerin yeteri kadar bilinçli olmadığını ya da olamadığının altını çizmektedir. Bu durumun sebebi olarak da ebeveynlerin yeterli farkındalığa sahip olmamaları ve ihmalleri görülmektedir.

Ebeveynlerin farkındalıklarının artması için; dijital dünyanın olumsuzluklarının neler olduğu, riskleri, tehlike sinyalleri ve bağımlılığı ayırt edebilecek becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Dijital ebeveynlik farkındalığının oluşması ise hem çocuklarının dijital araç becerilerinin gelişmesi için hem de risklerden korunmaları için gereklidir.

2.3.2. Kontrol-Denetim

Dijital ortamda içeriklerin olumsuz olması durumuna karşın ebeveynler kendilerine göre önlemler almaktadırlar. Burada çocukları risklerden korumanın en kolay yolu ise çocuğun hangi aracı nasıl kullandığını ve ne sıklıkla kullandıklarını kontrol etmektir.

Ebeveynlik çocuk üzerindeki kontrol ve disiplinin niteliği çocuğa gösterdiği sevgi kadar önemlidir (Ulusoy ve ark., 2005). Günümüzde çevrimiçi erişimin yaygınlaşması ve kolaylaşması aynı zamanda oluşacak risklerinde artması anlamına gelmektedir (Yurdakul ve ark., 2013: 885). Ancak burada kişinin maruz kaldığı olumsuzluklara ve risklere rağmen kişinin çevrimiçi fırsatları kısıtlanmamalıdır (Çelen ve ark., 2011).

AÇÇAP'ın (2011) sonuçlarına bakıldığında ise; pek çok ebeveynin çocuklarını dijital zararlardan koruyabileceklerini belirtmelerine karşın 9 ile 16 yaş aralığındaki çocukların yarısı dijital dünyayla ilgili ebeveynlerinden çok daha fazla bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir (Snock ve ark., 2011: 62). Bir başka çalışmada ise ebeveynlerin çocuklarına kural koyma konusunda yetersiz kaldıkları ifade edilmiştir (Hiniker, Schoenebeck ve Kientz, 2016: 415). Bu durumun sonucunda ise ihmaller meydana gelmektedir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan çocuk takip programları dahi çocukları risklerden korumakta yetersiz kalabilmektedir. Bunun ana sebebi ise çocukların ebeveynlerinden daha yetkin teknolojik bilgilere sahip olmaları sebebiyle onları yanıltmaları olarak görülmektedir. Bunların aşılabilmesi için öncelikle çocukların her koşulda dinlenmeleri ve her ne olursa olsun kendilerini güvenli ortamında hissetmeleri gerekmektedir. Bunlara ek olarak da ebeveynler, çocuklarıyla beraber internette zaman geçirebilirler, birlikte oyun oynayıp, faydalı yanlarını göstermek için olumlu davranışlar sergileyebilirler. Bu şekilde olduğunda çocuk kafasındaki soruları dijital dünyaya yöneltmek yerine öncelikli olarak ebeveynine yöneltmiş olacak ve bu da çocukların pek çok riskten korunmalarını sağlayacaktır (Sayıl ve ark., 2016: 67-68).

2.3.3. Olumsuz model olan davranışlar

Sosyal öğrenme kuramı çerçevesince çocuklar pek çok davranışı gözlemleme yoluyla öğrenmektedirler. Bu bakımdan özellikle okul çağına kadar çocukların en büyük rol modelleri anneleri ile babalarıdır (Deniz, 2007: 19). Buradan hareketle aslında olumlu rol model davranışları aslında birer ebeveyn sorumluluğudur. Ancak ebeveynler dijital teknolojileri kullanma konusuna çocuklarına hem olumlu hem de olumsuz rol model olabilecekleri davranışlarda bulunmaktadır. Mobil kabalık ve internet bağımlılığına yönelik yapılmış olan araştırmalar incelendiğinde görülmektedir ki çocuklarda en yaygın şekilde gözlemlenen davranış mobil kabalık ve dijital bağımlılıktır.

2.3.4. Mobil kabalık

Mobil kabalık kavramı, “phone” ve “snubbing” kelimelerinden türeyerek oluşmuştur (Roberts ve David, 2016: 41). Temelde ise bu kavramın gelişmesine teknolojik gelişmeler katkı sağlamıştır. “Snubbing” kelimesinin Türkçedeki karşılığı; birini terslemek, kötü davranmak, onu geri çevirmek anlamlarını karşılamaktadır. Yabancı literatür taraması yapıldığında ise “phubbing” kelimesi Türkçede “Mobil kabalık” / “Mobil görgüsüzlük” kelimelerine karşılık gelmektedir.

Akıllı telefon, klasik telefonlar belli durumlarda bazı yargı bölgelerinde yasaklanmıştır veya yasa dışı olarak görülmektedir. Buna örnek olarak araç kullanılırken telefonla konuşmak yahut telefonla ilgilenmek kişinin hem kendini hem diğer araçları hem de trafikteki yayaları tehlikeye atması anlamına gelmektedir. Ancak yine de bazı kişiler kurallara, yasaklara ve yaptırımlara rağmen trafikte telefon kullanmaya devam etmektedirler (Bianchi ve Phillips, 2005: 29).

Akıllı telefon kullanımı bilgisayarla ilgili problemlere yeni boyut eklemiştir. Bilgisayar özelliğine sahip olan cep telefonları hayatta yeni sorunlara yol açmaktadır. Mobil kalabalık, sosyal hayatta biri ile sohbet edildiği esnada veya cep telefonu ile meşgul olurken iletişimden uzaklaşmak ve çevreye ilgisiz davranmak olarak tanımlanmaktadır (Karadağ ve ark., 2015: 14).

Özellikle ebeveynleri çocukları onlarla iletişim kurmaya çalışırken tablet, telefon ve bilgisayarla ilgilenmeleri çocuklarına karşı olumsuz örnek olmalarına, çocuğun kendini değersiz hissetmesine ve bunlara bağlı olarak da pek çok olumsuz davranış ve duygu geliştirmesine sebep olmaktadır. Bunların sonucunda ise çocuklarda benzer davranışlar sergilemektedirler. Ebeveynin yalnız çocuğuna değil, eşine veya arkadaşlarına da iletişim halindeyken mobil kabalık yapması olumsuz bir rol model olmasına yol açar (Minaz, 2021: 49).

2.4. Dijital Bağımlılık

Bağımlılık denildiğinde akla ilk olarak, çeşitli maddelerin aşırı kullanımına ilişkin bireylerin zarar görmesi durumuna karşı bir türlü vazgeçemiyor oluşu gelmektedir (Ögel, 2001: 85). Temelde bireyin yaşadığı bağımlılık kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlar; fiziksel bağımlılık ve psikolojik bağımlılıktır (Başköy, 2013). Fiziksel bağımlılık; bağımlılığa yol açmış olan bir maddenin kişi tarafından uzun ya da kısa bir süreç boyunca düzenli şekilde kullanılmasıyla oluşur ve madde eksik alındığında ya da bir süre alınmadığında çeşitli sorunların meydana gelmesine sebep olmaktadır (Bektaş, 1999). Psikolojik bağımlılık; herhangi bir madde veya davranışın kişinin sıkıntıda hissettiği ve huzursuzluk duyduğu anlarda kurtulabilmek adına araması ve bunun sonucunda o davranışı gerçekleştirmesi veya maddeyi alması sonucunda rahatlığa kavuşmasını ve bundan da zevk almasını içermektedir (Ziyalar, 1999: 61).

Bağımlılık söz konusu olduğunda akla ilk gelen şey kişinin alkol, uyuşturucu, sigara bağımlılığıdır ancak buna ek olarak katı, sıvı veya gaz halde bulunan uçucu maddelerde bağımlılığa sebep olmaktadır. (Erdamar ve Kurupınar, 2014: 15). Son yıllarda yapılan çalışmalar kapsamında ise bilgisayar oyunları (Griffiths, 1995: 4) ve internet (Young, 1996) de bağımlılık içerisinde değerlendirilmektedir.

Davranışsal bağımlılıkta kişi sürekli olan bağımlı olduğu şeyi düşünür ve herhangi bir madde kullanmasa da o davranışa yönelik takıntılı duruma düşmesi söz konusudur ve tedavisinde herhangi bir madde kullanılmadığı içinde madde bağımlılığından nispeten ayrılmaktadır (Marks, 1990). Yapılan çalışmaların sonucunda teknoloji bağımlılığında da kimyasal bağımlılıkta gözlenen belirtiler söz konusudur (Çam, 2012: 44). Teknoloji bağımlılığında kişi bu teknolojik aletleri kullanma konusunda kendini sınırlayamaz ve

herhangi bir şekilde bu aletlere erişime kısıtlandığında ciddi düzeyde yoksunluk belirtileri göstermektedir (Griffiths, 1995).

Bağımlılığı olan kişi sürekli olarak bağımlı olduğu davranışı sergilemeye yönelik kuvvetli bir istek duyar. Kişinin erişimi kısıtlandığı için çeşitli duygu durum bozukluğu yaşamakta, çevresine ilişkin daha sinirli olma ve gergin bir ruh halini benimseme söz konusu olmaktadır (Griffiths, 1999). Teknoloji bağımlıları pasif bir bağımlılık olarak değerlendirilse de bilgisayar oyunlarına yönelik bağımlılığın meydana gelmesi aktif bağımlılık şeklinde değerlendirilmektedir (Arslan ve ark., 2015).

Dünya üzerinde artık herkes yaygın bir şekilde bilgisayar kullanmakta ve internete erişim yaygınlaşmaktadır bunun sonucunda ise teknolojik aletler ve ortamlar kişide bağımlılığa yol açmakta ve farklı düzeylerde davranış bozukluklarına yol açmaktadır. Bu bağımlılık ise en başta internet bağımlılığı olarak tanımlanmıştır (Yang ve Tung, 2007). ancak Süreç boyunca çeşitli telefonlar, sosyal ortamlar ve platformlar ortaya çıktığı için internet bağımlılığı yerini dijital bağımlılığa bırakmıştır (Shaw ve Black, 2008).

İnternet alt yapısı her geçen gün güçlenmekte olup kişiler dünyanın pek çok yerindeki diğer kişilerle internet aracılığı ile iletişime geçebilmektedirler. Bu kişiler başta Facebook, Instagram ve Twitter gibi platformları kullanmaktadır. Sosyal ağdaki bu siteler genel olarak “sosyal medya” şeklinde isimlendirilmektedir. Sosyal medya araçları sayesinde ise kişiler çeşitli yazılar, görseller ve ses dosyaları paylaşmakta, videolar yayınlamaya, takipçileriyle canlı bir şekilde iletişime geçmektedirler (Arslan ve ark., 2015: 35).

Dijital bağımlılıklar arasında ise çağın problemi olan ve ebeveynlerle eğitimcileri yakından ilgilendiren oyun bağımlılığıdır. Sanal ortam sayesinde çocuk ve gençler sayısız oyuna erişebilmektedir bu da toplum için önemli bir risk alanı oluşturmaktadır. Dijital ortamda oynanan bu oyunlarda gerçeklik üst düzeydedir ve oyuncuların uzun süre ekrana kitlenmelerine, oyunu bir şekilde bırakamamalarına ve bunun sonucunda da günlük hayattaki sorumluluklarını aksatmalarına sebep olmaktadır (Arslan ve ark., 2015: 36). Oyun bağımlısı olan genç ve çocuklar genellikle başkalarıyla sesli olarak konuşmaya karşın isteksizdirler ve sosyal olarak kendilerini soyutlar sadece sanal dünya da var olmak

istemektedirler. Bu durum ise bu kişileri çok sayıda psikolojik ve sosyolojik sorun ile karşı karşıya getirmektedir (Şahin ve Tuğrul, 2012: 116).

Dijital oyunların pek çoğu şiddet unsuru içeren eylemler barındırmaktadır (Dill ve ark., 2005), bu oyunlar dünya çapında pek çok kişi tarafından oynanmakta olup oyunu üreten şirketlere ise çok önemli miktarda ekonomik gelir sağlamaktadır (Quaise-Pohl ve ark., 2006). Özellikle küçük çocukları etkisine almış olan oyunlardan “mavi balina”, “momo” gibi oyunlar çocukların psikolojisini bozmuş olup pek çok kişinin intihar etmesine sebep olup psikolojik olumsuzluklara yol açmıştır (Yurdakul ve ark., 2013: 884).

İnternete her yerde girilmesini sağlayan en önemli kaynakları telefonlar oluşturmaktadır. Bu telefonlar hemen hemen bilgisayardaki tüm özellikleri pratik yoldan sunmakta olup, kolay taşınabilir oldukları içinde günümüz dünyasında vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. Kişiler akıllı telefonlar sayesinde yalnız sosyal medya da ve oyunlarda vakit geçirmemekte aynı zamanda işlerini yürütmekte ve sağlık hizmetlerinden daha kolay bir şekilde faydalanmaktadırlar. Akıllı telefonlar sayesinde sosyal medya, müzik, film, alışveriş, oyun gibi pek çok uygulamaya erişilmektedir (Yurdakul ve ark., 2013: 885).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nicel araştırma modelinde olup zamana göre kesitsel ve amacına göre gözlemsel araştırmalardan analitik yöntem tipindedir.

Nicel araştırmalar literatürde nicel araştırma desenleri biçiminde de adlandırılabilir. Nitel araştırma, incelediği probleme ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı ve problemin doğal ortamındaki biçimini anlama uğraşı içinde olan bir yöntemdir (Guba ve Lincoln, 1994; Klenke, 2016). Bir problemin çözümüne ilişkin gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanan nitel araştırma, daha önceden bilinen veya fark edilmemiş problemlerin algılanmasına, probleme ilişkin doğal olguların gerçekçi bir şekilde ele alınmasına yönelik öznel-yorumlayıcı bir süreci ifade etmektedir (Seale, 1999).

Kesitsel araştırmalar ise belirli bir zaman kesitinde yer alan neden ve sonuç kavramları arasındaki ilintinin bir arada incelendiği araştırmaları ifade etmektedir.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu bir vakfın 7-14 yaş aralığında teknolojiye ve internete erişimi olan 300 öğrencisinden araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 120 çocuk ve 120 bakım vereni/ ebeveyni ile çevrim içi olarak (online mesajlaşma uygulamaları üzerinden ulaştırılarak) gerçekleştirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak demografik bilgiler formu, Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği, Dijital Bağımlılık Ölçeği ve Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği kullanılmıştır.

3.3.1. Demografik Bilgiler Formu

Demografik bilgi formu, çocuklar ile ebeveynlerin demografik bilgilerinin kayıt altına alınması amacıyla oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan ebeveyn-bakım verenlerin ad soyadı, ebeveynlerin yaşı, ebeveynin eğitim durumu, ebeveynin çocuğa yakınlık derecesi; çocuklarda ise ad soyad, yaş, sınıfı, cinsiyet bilgileri kayıt edilmiştir.

3.3.2. Dijital ebeveynlik tutum ölçeği

Ebeveynlere yönelik uygulanan Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği (DETÖ), Kaya, Bayraktar ve Yılmaz (2018) tarafından geliştirilmiştir. 6-18 yaş aralığında çocuğu bulunan ebeveynlere yönelik dijital ebeveynlik tutumlarının ölçülmesi amacıyla geliştirilen bu ölçeğin hazırlanan ilk hali 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçek içeriğinde yer alan sorular ile katılımcılara yönelik bilişsel ve duyuşsal ifadeler seçilmeye çalışılmış; maddeler arasında olumlu ve olumsuz ifadeler yer verilmesine ve olgusal ifadelerin olmaması dikkate alınmıştır. İçerikte yer alan maddeler anlaşılır olması açısından sade bir üslup dili ile geliştirilmiştir. Tek maddede birden fazla duyuş-düşünce-yargı ifadesinin bulunmaması sağlanmıştır. Somut anlamda, olumlu veya olumsuz bir yargıyı değerlendiren bir maddeden alınan yüksek puan, o yöndeki tutumun gücünü göstermektedir. Ölçek içerdiği maddelerde ifade edilen görüşlere yönelik onaylamayı göstermek için “tamamen katılıyorum” (5) ve “katılıyorum” (4) ifadeleri; görüşleri onaylamamayı göstermek için ise “hiç katılmıyorum”(1) ve “katılmıyorum”(2) ifadeleri kullanılmıştır. Maddeler hakkında olumlu veya olumsuz bir görüşün bulunmadığını belirtmek için ise “kararsızım”(3) ifadesine yer verilmiştir. (Kaya, Bayraktar ve Yılmaz, 2018).

Ölçek beşli likert ölçeklendirme üzerinden yanıtlanmaktadır. Çalışmada gerçekleştirilen Doğrulayıcı Faktör Analizi aracılığıyla uyum değerlerinin modeli doğruladığı belirlenmiştir (Ki-kare $\chi^2/sd= 3,305$, GFI= .92, AGFI=.89, CFI=.87,

RMSEA=.08 ve RMR=.05). Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları .724 ile .776 arasında, iki yarı test-güvenirlik katsayıları .631 ile .764 arasında değişmektedir. Test Tekrar Test güvenilirliğinin belirlenebilmesi için 34 ebeveyne, üç hafta sonra tekrar ölçek uygulanmıştır. Test tekrar test sonuçlarında her iki faktör açısından da çalışma grubunun ön ve son test puanları arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Bu sonuçlar ışığında Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görüşüne varılmıştır (Kaya, Bayraktar ve Yılmaz, 2018).

3.3.3. Dijital bağımlılık ölçeği

Dijital Bağımlılık Ölçeği (DBÖ) öğrencilerde dijital bağımlılık düzeylerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Kesici ve Tunç (2018) tarafından geliştirilen ölçek; beş bölümden oluşmaktadır. Ölçek, daha önce benzer konuda ancak farklı içeriklerde yer alan ölçekler (Griffiths, 1999; Lemmens ve ark., ; Young, 2011; Noyan ve ark. Kwon ve ark.2013, Kutlu ve ark., 2016) ve ilgili içerikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ölçeğin geliştiricileri tarafından hesaplanan Cronbach's Alpha değeri ölçek genelinde 0,874 olarak ölçülmüştür. Alt boyutlarda ise birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci alt boyutlarının Cronbach alfa güvenirlik katsayıları sırasıyla 0.753, 0.845, 0.739, 0.695 ve 0.695 olarak hesaplanmışlardır (Kesici ve Tunç, 2018).

Beş alt boyutun yer aldığı ölçekte, aşırı kullanma (5 madde) boyutu, bireylere gezi, sosyal ortamlar, yemek yeme esnasında, dikkate gerektiren işlerin yapıldığı veya farklı işlerin gerçekleştirildiği sırada tablet, telefon ve diğer dijital araç kullanımlarını sorgulamaktadır. Ölçeğin ikinci boyutu olan nüks etme (non-restraint), üç sorudan oluşmakta olup, bireylerin dijital araçlarla geçirdiği zaman ile ilgili sürece yöneliktir. Bu zamanın azaltılıp azaltılamadığı, zamanı azaltmaya yönelik çabalarının başarısız olup olmadığı ve zaman konusunda bireyin kendisini kontrol edip edemediğini irdelemektedir. Ölçeğin üçüncü alt boyutu hayatın akışını engelleme (inhibiting the flow of life) ise dört ayrı sorudan oluşmaktadır. Bu boyut bireylerin dijital araçlara yönelik bireyin okul ve eve yönelik sorumlulukları gerçekleştirmesinde engel olup olmadığı, bu araçlarla fazla süre harcamasından dolayı fırsatları değerlendirip değerlendirmede, üretkenliklerinin azalma durumu ve çevresinde olan gelişmelerin farkında olup olmadığını belirlemeye yöneliktir. Ölçeğin dördüncü alt boyutu olan duygu durumu (emotional state) benzer biçimde dört sorudan oluşmaktadır. Bu boyut ile bireylerin, bulundukları ortamlarda dijital araç

kullanamamaları durumunda ortamdan sıkılıp sıkılmadığı, bu araçlar ile vakit geçirirken kendisinin çok mutlu hissetmediği, araçları aşırı kullanımında sinirli ve çok mutsuz olup olmadığı belirlenmektedir. Ölçeğin beşinci ve son boyutu ise bırakamama (dependence) olarak adlandırılmakta ve üç sorudan oluşmaktadır. Bu boyut ile bireylerin dijital araçlar ile ilgili olarak sahip olduğu bu araçların hasar ve kayıp durumlarında yaşayabileceği huzursuzluk, dış ortamlarda bu araçları yanlarında bulundurma istekleri ve bu araçları uyku sırasında yanlarında bulundurup bulundurmadıkları değerlendirilmektedir. Ölçeğin genel puan hesaplaması da bulunmatadır. Tüm ölçekten alınan puan arttıkça kişilerin dijital bağımlılıklarının arttığı tespit edilmektedir (Kesici ve Tunç, 2018).

Beşli likert olarak hazırlanan ölçek maddeleri “Kesinlikle Katılmıyorum=1” ile “Tamamen Katılıyorum=5” arasında derecelendirilmiştir. Ölçeğin tamamından alınabilecek en yüksek puan 95, en düşük puan ise 19’dur. Öğrencilerin bu ölçekten aldıkları puanlar yükseldikçe dijital bağımlılık düzeylerinin de yükseldiği düştükçe azaldığı şeklinde yorumda bulunulabilmektedir. Diğer bir ifade ile bu ölçekten alınan puanların 95’e yakın olması dijital bağımlılığın fazla, puanların 19’a yakın olması ise dijital bağımlılığın da düşük olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Arslan, 2020).

3.3.4. Üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği

Bireylerde bağlanma stillerini belirleme amacı ile alternatif bir geliştirme aracı Erzen (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği’dir. Kapsam geçerliğinin sağlanması için bağlanma stilleri ile ilgili akademik çalışma yürütmüş olan iki uzmanın görüşlerine başvurulmuş ve madde havuzundaki maddelerin üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmıştır (Erzen, 2016).

Geçerliliğinin incelenmesi açısından 12-25 yaş aralığındaki katılımcılar ile gerçekleştirilen ölçeğin üç tane alt boyutu vardır. Bunlar güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanma olarak belirlenmektedir. Ölçme aracı beşli likert tipi (1 kesinlikle katılıyorum 5 kesinlikle katılmıyorum) ve 18 maddeden ve 3 boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlardan ilki kaçınan bağlanma türünde olup yedi sorudan (1,3,5,9,12,15 ve 18) oluşmaktadır. Bu boyut ile katılımcıların, karşılarındakileri ne derecede değerli gördüğü, karar sırasında kimseyi önemseyip önemsemediği, sorunlarda karşı tarafın sorumlu olarak görülüp görülmediği, bireyin sadece kendisine değer verip

vermediği, birey görüşlerinin kendisi adına önemsiz olarak algılanması gibi değerlendirmeler yapılmaktadır. Ölçeğin ikinci alt boyutu ise güvenli bağlanma olup toplam beş sorudan (4, 7, 10, 13 ve 16) oluşmaktadır. Bu boyut ile bireylerde sorun yaşama durumunda empati yapabilme, ebeveyn ile anlaşma, kendisini mutlu olarak hissedip hissetmeme durumları incelenmektedir. Ölçeğin üçüncü ve son boyutu ise kaygılı-kararsız türdeki bağlanma olup altı sorudan (2, 6, 8, 11, 14 ve 17) oluşmaktadır. Bu boyut ile bireylerin diğer bireyler ile samimi olması durumunda sorun yaşama kaygıları, bireylerden uzak durulduğunda üzülmeye, partnerinin sevmeye şüphesine yönelik kaygı ve terk edilme kaygısının incelenmesi amaçlanmaktadır (Erzen, 2016). Ayrıca ölçekte alt boyutlardan alınan puan hangisinde daha fazla ise o alt boyut katılımcının bağlanma stil tipini oluşturmaktadır. Bunun haricinde ölçeğin genel puan hesaplaması yapılmamaktadır. Ölçeğin adaptasyonunda Erzen (2016) kaçınan, güvenli ve kaygılı-kararsız türdeki bağlanmaya yönelik güvenilirlik katsayılarını ise sırası ile .80, .69 ve .71 olarak belirlemiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Özel bir vakfın 7-14 yaş aralığındaki çocuklar ve ebeveynleri ile yürütülen bu çalışma için ilgili vakıftan gerekli izin belgesi alınmıştır (Ek 4). Veriler 01.07.2022-31.07.2022 tarihleri arasında toplanmıştır. İzin sonrasında araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden ebeveynler ile çocuklar araştırmaya dahil edilmiştir. Veriler COVID 19 salgını nedeni ile online ortamda toplanmıştır. Eksik veya hatalı dolduran katılımcıların anket formları dahil edilmemiştir. Bu kapsamda online olarak hazırlanan ölçeklere ait erişim linkleri katılımcılara dijital olarak iletilmiştir. Katılımcıların araştırmaya dahil edilme ve dahil edilmeme şartları ise;

Dahil edilme şartları:

- Araştırmaya gönüllü olarak katılmak.
- Araştırma tarihi itibarı ile 7-14 yaş aralığında olmak.
- Ebeveyn olarak katılanların en az 1 çocuğu olması.
- Bakımcı olarak katılacakların en az 1 çocuğun bakımını gerçekleştirmesidir.

Dahil edilmeme şartları ise:

- Araştırmaya gönüllü olarak katılmamak.
- Araştırma tarihi itibarı ile 7-14 yaş aralığı dışında olmak.
- Ebeveyn olarak katılanların en az 1 çocuğunun olmaması.
- Bakımcı olarak katılacakların en az 1 çocuğun bakımını gerçekleştirmemiş olmasıdır.

3.5. Verilerin Analizi

Online olarak iletilen ölçeklere verilen yanıtların tamamı SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir. Bağlanma şekilleri ve dijital ebeveynliğin dijital bağımlılık değişkenini yordayıp yordamadığına bakmak için çoklu regresyon analizine bakılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon neticesinde bağımsız değişkenlerin regresyon denkleminde eklenmesi için linear regresyondan faydalanılmıştır.

Betimsel istatistiklerde frekans, yüzde, minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Yaş ve sınıf sayısal verileri gruplandırılırken çeyrekliklerden yararlanılmıştır. Ölçeklerden alınan puanların normallik analizi çarpıklık ve basıklık değerleri üzerinden değerlendirilmiştir. Tüm maddelerde normallik varsayımının sağlandığı (-1- +1 arası) saptanmıştır. Buna göre fark analizlerinde parametrik analizlerden iki gruplu değişkenlerde bağımsız örneklem t testi ve üç grup ve üstü içeren değişkenlerde tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Varyansların eşitliği ölçümü tespiti nedeniyle ileri analizde Sidak post-hoc testi kullanılmıştır. Kategorik değişkenlerin analizlerinde %20'nin altında kalan 5 beklenen gözlem içeren nominal değişken karşılaştırmalarında ki-kare analizi, 5 beklenen gözlemden daha az sayıda gözün %20'nin üstünde kaldığı durumlarda tablo 2x2 ise Fisher Exact testi, 5 beklenen gözlemden daha az sayıda gözün %20'nin üstünde kaldığı durumlarda tablo 2x2'nin üzerinde (2x3, 3x2, 3x3 ...) ise olabilirlik oranı (Likelihood Ratio) testlerinden yararlanılmıştır. İlişki analizinde pearson korelasyonu kullanılmıştır. %30'un altı anlamlı ilişki zayıf düzey, %30 ile %70 arası anlamlı ilişki orta düzey, %70'in üzeri anlamlı ilişki yüksek düzey olarak değerlendirilmiştir. Sonuçlar %95 güven düzeyinde yorumlanmıştır.

Verilerin güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Cronbach Alpha değerinden faydalanılmıştır (Tablo 1):

Tablo 1: Ölçeklere yönelik güvenilirlik analizi sonuçları

	Madde sayısı	Alpha değeri
Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği		
Onaylama	6	0,642
Koruma	6	0,615
Dijital Bağımlılık Ölçeği		
Aşırı Kullanım	5	0,727
Nüks Etme	3	0,655
Hayatın Akışını Engelleme	4	0,724
Duygu durum	4	0,714
Bırakamama	3	0,649
Dijital Bağımlılık	19	0,870
Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği		
Kaçınan	7	0,736
Kaygılı-Kararsız	6	0,841
Güvenli	5	0,519

Yukarıdaki tabloda, 7-14 yaş aralığındaki çocuklar ve ebeveynleri veya bakım verenlerinin yanıtlarının güvenilirlik analizi Cronbach Alpha kat sayısı ile ölçülmüştür. Sonuçlar düşük düzey (0,41-0,60); orta düzey (0,61-0,80) ve yüksek düzey (0,81-1,00) arasında değişmektedir.

4. BULGULAR

Çalışmaya dahil olan 120 ebeveyn ve 120 çocuğa yönelik demografik özellikler incelendiğinde, ebeveynlerin % 58,3'ü 40 yaş ve altı, % 58,3'ü lise ve alt düzeyde öğretim düzeyine sahip, % 85'i annedir. Araştırmaya katılan çocukların % 65,8'i 12 yaş ve üzeri, % 60'ı 6-8 arası sınıfa gitmekte ve % 74,2'si kız öğrencidir. Demografik özelliklere ait bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Çocukların ve ebeveyn veya bakım verenlerinin sosyodemografik özellikleri

	N	%
Ebeveyn yaş grupları		
40 yaş ve altı	70	58,3
41 yaş ve üstü	50	41,7
Ebeveyn öğrenim düzeyi		
İlkokul mezunu	24	20,0
Ortaokul mezunu	13	10,8
Lise mezunu	33	27,5
Önlisans-Lisans mezunu	42	35,0
Yüksek lisans mezunu	8	6,7
Ebeveyn yakınlık derecesi		
Anne	102	85,0
Baba	14	11,7
Bakımveren	4	3,3
Çocuk yaş grupları		
11 yaş ve altı	41	34,2
12 yaş ve üstü	79	65,8
Çocuk sınıf grupları		
5. sınıf ve altı	29	24,2
6-8 arası	72	60,0
8'in üstü	19	15,8
Çocuk cinsiyeti		
Kız	89	74,2
Erkek	31	25,8
<i>Toplam</i>	<i>120</i>	<i>100,0</i>

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Ebeveyn yaşı	18,00	57,00	39,35	7,02
Çocuk yaşı	7,00	14,00	11,92	1,76
Çocuk sınıfı	2,00	9,00	6,77	1,84

Tablo 3: Çocukların ve ebeveyn-bakım verenlerinin ölçeklerden aldıkları puanlar ve çocukların bağlanma stilleri

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Dijital Ebevenlik Tutum Ölçeği				
Onaylama	16,00	30,00	24,59	3,07
Koruma	15,00	30,00	24,94	2,97
Dijital Bağımlılık Ölçeği				
Aşırı Kullanım	5,00	22,00	12,07	3,73
Nüks Etme	3,00	15,00	8,87	2,64
Hayatın Akışını Engelleme	4,00	19,00	9,24	3,25
Duygu durum	4,00	20,00	10,94	3,28
Bırakamama	3,00	15,00	9,33	2,97
<i>Dijital Bağımlılık</i>	<i>22,00</i>	<i>91,00</i>	<i>50,44</i>	<i>11,83</i>
Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği				
Kaçınan	1,00	3,14	1,97	0,57
Kaygılı-Kararsız	1,00	4,83	2,53	0,88
Güvenli	2,60	5,00	3,95	0,58
Bağlanma Stillerine Göre Dağılımları				
	n		%	
Kaçınan	0		0,0	
Kaygılı-Kararsız	15		12,5	
Güvenli	105		87,5	
<i>Toplam</i>	<i>120</i>		<i>100,0</i>	

Katılımcıların Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği'nden Onaylama boyutundan aldıkları puan ortalaması $24,59 \pm 3,07$ 'dir. Koruma boyutundan ise ortalama $24,94 \pm 2,97$ almışlardır. Dijital Bağımlılık Ölçeği Aşırı Kullanım alt boyutundan ortalama $12,07 \pm 3,73$; Nüks Etme alt boyutundan ortalama $8,87 \pm 2,64$; Hayatın Akışını Engelleme alt boyutundan ortalama $9,24 \pm 3,25$; Duygu durum alt boyutundan ortalama $10,94 \pm 3,28$; Bırakamama alt boyutundan ortalama $9,33 \pm 2,97$ ve Dijital Bağımlılık Ölçeği genel puanından ortalama $50,44 \pm 11,83$ puan almışlardır. Bu ölçekten alınan puanların 95'e yakın olması dijital bağımlılığın fazla, puanların 19'a yakın olması ise dijital bağımlılığın da düşük olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Dolayısı ile ortalama 50,44 dikkate alındığında çocukların dijital bağımlılıklarının genel olarak orta ve düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği'nin Kaçınan boyutundan ortalama $1,97 \pm 0,57$; Kaygılı-Kararsız boyutundan ortalama $2,53 \pm 0,88$ ve Güvenli boyutundan ortalama $3,95 \pm 0,58$ almışlardır. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği'nden en yüksek puan alınan bağlanma stili ebeveynin bağlanma stil tipini oluşturmaktadır. Buna göre araştırmaya katılan 7-14 yaş aralığında çocuklardan Kaçınan Tipte Bağlanma Stiline

çocuk bulunmazken, yine aynı gruptaki katılımcı çocukların 15'i (%12,5) Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stil tipine, 105'i (%87,5) Güvenli Bağlanma Stil tipine sahiptir.

Tablo 4: Ebeveyn veya bakım verenlerinin sosyodemografik özelliklerine göre dijital ebeveynlik tutumlarının karşılaştırılması

Özellikler	n	ONAYLAMA $\bar{x} \pm s$	KORUMA $\bar{x} \pm s$
Ebeveynin yaş durumu			
40 yaş ve altı	70	24,47±3,04	25,44±2,92
41 yaş ve üstü	50	24,76±3,12	24,24±2,92
	Test t	-0,507	2,222
	p	0,613	0,028*
Ebeveynin öğrenim durumu			
İlkokul mezunu ^a	24	22,92±3,32	23,88±3,34
Ortaokul mezunu ^b	13	23,23±3,7	24,31±3,45
Lise mezunu ^c	33	24,42±2,66	25,73±2,59
Önlisans-Lisans mezunu ^d	42	25,83±2,53	25,14±2,91
Lisansüstü mezunu ^e	8	26,00±2,39	24,88±2,23
	Test F	5,256	1,577
	p	0,001**	0,185
	Post-hoc	d>a,b	
Ebeveyn yakınlık derecesi			
Anne ^a	102	24,22±3,06	24,72±3
Baba ^b	14	26,57±2,28	25,71±2,37
Bakımveren ^c	4	27,25±1,5	28±2,45
	Test F	5,587	2,983
	p	0,005**	0,054
	Post-hoc	b>a	
Çocuğun yaş durumu			
11 yaş ve altı	41	25,8±2,55	25,61±3
12 yaş ve üstü	79	23,96±3,14	24,59±2,92
	Test t	3,245	1,791
	p	0,002**	0,076
Çocuğun sınıfı			
5. sınıf ve altı ^a	29	25,69±2,47	25,62±2,88
6-8 arası ^b	72	24,35±3,06	24,86±2,97
8'in üstü ^c	19	23,84±3,59	24,21±3,07
	Test F	2,733	1,367
	p	0,069	0,259
	Post-hoc		
Çocuğun cinsiyeti			
Kız	89	24,2±3,1	24,43±2,99
Erkek	31	25,71±2,7	26,42±2,39
	Test t	-2,404	-3,351
	p	0,018*	0,001**

t: Bağımsız örneklem t testi; F: tek yönlü varyans analizi; *:p<0,05; **:p<0,01

Katılımcıların ebeveynin yaş durumuna göre Koruma boyutunda anlamlı farklılık vardır ($t:2,222;p=0,028<0,05$). 40 yaş ve altının, 41 yaş ve üstüne göre daha yüksek Koruma puanları vardır. Ebeveynin öğrenim düzeyine göre Onaylama alt boyutundan anlamlı farklılık olup ($F:5,256;p=0,001<0,05$), üniversite mezunları, ilkokul ve ortaokul mezunlarına göre daha yüksek Onaylama boyutu puanları vardır. Ebeveynin yakınlık derecesine göre Onaylama boyutunda anlamlı farklılık bulunmuştur ($F:5,587;p=0,005<0,05$). Baba ebeveyn, anne ebeveyne göre daha yüksek Onaylama boyutu puanına sahiptir. Çocuk yaş grupları arasında Onaylama boyutu puanı açısından farklılık bulunmuştur. 11 yaş ve altı çocukların ebeveynleri, 12 yaş ve üstü çocukların ebeveynlerinden daha yüksek Onaylama puanına sahiplerdir. Çocuğun cinsiyeti açısından Onaylama ve Koruma boyutlarının her ikisinde de anlamlı farklılık saptanmıştır. Erkek çocukların ebeveynleri, kız çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek Onaylama ve Koruma boyutları puanına sahiplerdir.

Tablo 5: Ebeveyn ve çocukların sosyodemografik özelliklerine göre dijital bağımlılık ölçeğinden alınan puanların karşılaştırılması

Özellikler	n	AK $\bar{x} \pm s$	NE $\bar{x} \pm s$	HAE $\bar{x} \pm s$	DD $\bar{x} \pm s$	BIR $\bar{x} \pm s$	DB $\bar{x} \pm s$
Ebeveyninin yaş durumu							
40 yaş ve altı	70	11,67±3,67	8,89±2,72	9,27±3,4	10,63±3,19	8,97±3,04	49,43±11,86
41 yaş ve üstü	50	12,62±3,77	8,84±2,55	9,2±3,04	11,38±3,39	9,82±2,83	51,86±11,76
Test t		-1,380	0,093	0,118	-1,239	-1,553	-0,111
p		0,170	0,926	0,906	0,218	0,123	0,269
Ebeveyninin Öğrenim Durumu							
İlkokul mezunu ^a	24	13,17±3,67	8,58±2,39	9,29±2,85	11,17±3,42	10,42±2,75	52,63±10,58
Ortaokul mezunu ^b	13	13,69±3,2	10,23±2,13	10,38±4,09	12,92±3,93	11,46±2,7	58,69±11,88
Lise mezunu ^c	33	11,85±4,02	9,55±2,55	9,03±3,41	10,88±3,12	9,58±3,14	50,88±12,31
Önlisans-Lisans mezunu ^d	42	11,05±3,64	8,21±2,88	8,93±3,2	10,36±3,19	7,93±2,36	46,48±11,38
Lisansüstü mezunu ^e	8	12,38±2,72	8,13±2,17	9,75±2,6	10,38±2,07	8,88±3,14	49,5±8,93
Test F		2,036	2,386	0,578	1,642	5,703	3,210
p		0,094	0,055	0,679	0,168	0,000**	0,015*
Post-hoc						a,b>d	b>d
Ebeveyninin yakınlık derecesi							
Anne ^a	102	12,03±3,76	8,63±2,6	9,02±3,24	10,81±3,34	9,21±3	49,7±12
Baba ^b	14	12,57±3,52	9,79±2,46	11,14±3,21	11,79±3,31	10,14±2,71	55,43±10,86
Bakımveren ^c	4	11,25±4,27	11,75±2,5	8,25±0,5	11,25±0,96	9,5±3,32	52±7,44
Test F		0,266	3,824	2,917	0,554	0,617	1493
p		0,798	0,025*	0,058	0,576	0,542	0,229
Post-hoc			c>a				
Çocuğun yaş durumu							
11 yaş ve altı	41	10,95±3,46	8,95±2,91	10,07±3,88	10,54±3,26	8,24±2,68	48,76±13,19
12 yaş ve üstü	79	12,65±3,75	8,82±2,51	8,81±2,8	11,15±3,29	9,89±2,97	51,32±11,05
Test t		-2,409	0,252	1,852	-0,974	-2,967	-1,125
p		0,018*	0,802	0,069	0,332	0,004**	0,263
Çocuğun sınıfı							
5. sınıf ve altı ^a	29	10,21±2,98	9,1±2,93	9,79±3,75	10,14±2,85	7,45±2,31	46,69±12,24
6-8 arası ^b	72	12,58±3,98	8,78±2,64	8,96±3,28	11,18±3,49	9,58±2,79	51,08±11,72
8'in üstü ^c	19	12,95±2,86	8,84±2,27	9,47±2,14	11,26±3,05	11,21±3,08	53,74±10,72
Test F		5,170	0,156	0,738	1,154	11,682	2,353
p		0,007**	0,856	0,480	0,319	0,000**	0,100
Post-hoc		b,c>a				a>b,c	
Çocuğun cinsiyeti							
Kız	89	11,93±3,95	8,49±2,69	8,87±2,99	10,69±3,27	9,21±3,22	49,19±12,04
Erkek	31	12,45±3,02	9,94±2,19	10,32±3,74	11,68±3,25	9,65±2,09	54,03±10,58
Test t		-0,666	-2,684	-2,187	-1,456	-0,696	-1,986
p		0,507	0,008**	0,031*	0,148	0,488	0,049*

AK: Aşırı Kullanım; NE: Nüks Etme; HAE: Hayatın Akışını Engelleme; DD: Duygudurum; BIR: Bırakamama; DB: Dijital Bağımlılık; t: Bağımsız örneklem t testi; F: tek yönlü varyans analizi; *:p<0,05; **:p<0,01

Ebeveyn öğrenim düzeyi açısından Bırakamama alt boyutu ve Dijital Bağımlılık genel puanında anlamlı farklılık saptanmıştır. İlkokul ve ortaokul mezunu ebeveynler, üniversite mezunu ebeveynlerden daha yüksek Dijital Bağımlılık Bırakamama alt boyutu puanına sahiplerdir. Çocuğa yakınlık derecesi açısından Nüks Etme alt boyutunda bakım veren, anneye göre daha yüksek puan almıştır.

Çocukların yaş gruplarına göre; Dijital Bağımlılık Ölçeğinin Aşırı Kullanım ve Bırakamama alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmuştur. 12 yaş ve üstü olanlar çocuklar, 11 yaş ve altı olanlara göre daha yüksek Aşırı Kullanım ve Bırakamama alt boyutları puanlarına sahiplerdir.

Çocukların sınıf grupları açısından da Dijital Bağımlılık Ölçeğinin Aşırı Kullanım ve Bırakamama alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunmuştur. 6. Sınıf, 7. Sınıf, 8. sınıf üstü sınıflarda olanlar, 5. Sınıf ve altına göre daha yüksek Aşırı Kullanım ve Bırakamama alt boyutu puanına sahiplerdir. Ancak 5. Sınıf ve altındaki sınıflarda öğrenim gören çocuklar, 6-8 arası ve 8 üstü olanlara göre daha yüksek Bırakamama alt boyutu puanına sahiplerdir.

Dijital Bağımlılık Ölçeğinin Nüks Etme, Hayatın Akışını Engelleme ve Dijital Bağımlılık puanlarında cinsiyetler arasında anlamlı bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Nüks Etme, Hayatın Akışını Engelleme alt boyutları puanlarında ve Dijital Bağımlılık genel puanında erkek çocuklar, kız çocuklara göre daha yüksek puan almışlardır.

Tablo 6: Çocukların sosyodemografik özelliklerinin bağlanma stillerine göre karşılaştırılması

Özellikler	n	KAÇINAN	KAYGILI-KARARSIZ	GÜVENLİ
		$\bar{x} \pm s$	$\bar{x} \pm s$	$\bar{x} \pm s$
Ebeveyninin yaş durumu				
40 yaş ve altı	70	1,92±0,5	2,55±0,92	3,98±0,58
41 yaş ve üstü	50	2,03±0,66	2,52±0,84	3,92±0,58
Test t		-0,937	0,174	0,567
p		0,351	0,862	0,572
Ebeveyninin Öğrenim Durumu				
İlkokul mezunu ^a	24	2,02±0,57	2,74±0,74	3,88±0,52
Ortaokul mezunu ^b	13	2,38±0,43	2,87±0,79	3,75±0,68
Lise mezunu ^c	33	1,87±0,47	2,62±1,01	3,98±0,51
Önlisans-Lisans mezunu ^d	42	1,9±0,62	2,33±0,85	4,03±0,62
Lisansüstü mezunu ^e	8	1,84±0,66	2,08±0,74	3,98±0,67
Test F		0,699	2,072	2,397
p		0,594	0,089	0,054
Post-hoc				
Ebeveyninin yakınlık derecesi				
Anne ^a	102	1,98±0,57	2,55±0,87	3,95±0,57
Baba ^b	14	1,95±0,55	2,26±0,79	3,87±0,65
Bakımveren ^c	4	1,57±0,45	3,04±1,44	4,2±0,67
Test F		1,015	1,352	0,495
p		0,366	0,263	0,611
Post-hoc				
Çocuğun yaş durumu				
11 yaş ve altı	41	1,8±0,51	2,12±0,68	4,11±0,65
12 yaş ve üstü	79	2,05±0,58	2,75±0,9	3,87±0,53
Test t		-2,369	-3,889	2,216
p		0,019*	0,000**	0,029*
Çocuğun sınıfı				
5. sınıf ve altı ^a	29	1,78±0,53	2,04±0,64	4,16±0,66
6-8 arası ^b	72	2±0,6	2,63±0,85	3,91±0,53
8'in üstü ^c	19	2,1±0,46	2,92±1,05	3,78±0,57
Test F		2,209	7,528	2,924
p		0,114	0,001**	0,058
Post-hoc			b,c>a	
Çocuğun cinsiyeti				
Kız	89	1,95±0,61	2,63±0,96	3,93±0,6
Erkek	31	2,02±0,45	2,26±0,55	4,03±0,51
Test t		-0,688	2,565	-0,824
p		0,494	0,012*	0,412

t: Bağımsız örneklem t testi; F: tek yönlü varyans analizi; *:p<0,05; **:p<0,01

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeğine göre, araştırmaya katılan 7-14 yaş aralığındaki çocukların bağlanma stilleri göre Kaçınan, Kaygılı-Kararsız ve Güvenli boyutlarının tamamında anlamlı farklılık saptanmıştır.

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeğinin Kaçınan ve Kaygılı-Kararsız alt boyutlarında 12 yaş ve üstü çocuklar, 11 yaş ve altı çocuklara göre daha yüksek puan alırlarken; Bağlanma stilleri açısından Güvenli alt boyutunda 11 yaş ve altı çocuklar, 12 yaş ve üstü çocuklardan daha yüksek puan almışlardır. Bir başka deyişle araştırmaya katılan 12 yaş ve üstü çocuklar kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahipken, 11 yaş ve altı çocuklar güvenli bağlanma stiline sahiptir.

Çocuğun sınıf gruplarında Kaygılı-Kararsız boyutunda anlamlı farklılık görülmüştür. 6-8 ve 8'in üstü sınıfa giden çocukların ebeveynleri, 5. Sınıf ve altına göre daha yüksek Kaygılı-Kararsız puanına sahiplerdir. Çocuk cinsiyeti açısından da Kaygılı-Kararsız boyutunda anlamlı farklılık bulunmaktadır. Kız çocuk ebeveynleri daha yüksek Kaygılı-Kararsız boyutu puanı almışlardır.

Tablo 7: Çocukların bağlanma stili tiplerine göre ebeveyn veya bakım verenlerinin dijital ebeveynlik tutumlarının ve çocukların dijital bağımlılıklarının karşılaştırılması

Özellikler	KAYGILI-KARARSIZ	GÜVENLİ	t	P
	(n=15)	(n=105)		
	$\bar{x} \pm s$	$\bar{x} \pm s$		
Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği				
Onaylama	23,87±2,2	24,7±3,17	-0,979	0,330
Koruma	25,47±2,9	24,87±2,99	0,730	0,467
Dijital Bağımlılık Ölçeği				
Aşırı Kullanım	11,67±3,39	12,12±3,78	-0,443	0,659
Nüks Etme	8,67±2,64	8,9±2,65	-0,312	0,755
Hayatın Akışın Engelleme	10,13±2,45	9,11±3,33	1,139	0,257
Duygu Durum	11,27±2,84	10,9±3,35	0,408	0,684
Bırakamama	10,4±3,66	9,17±2,84	1,247	0,230
Dijital Bağımlılık	52,13±11	50,2±11,98	0,590	0,556

7-14 yaş aralığındaki çocukların bağlanma stili tiplerine göre dijital ebeveynlik tutumlarında ve dijital bağımlılıklarında istatistiksel anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 8: Çocukların sosyodemografik özelliklerinin bağlanma stili tiplerine karşılaştırılması

	Bağlanma Stili Tipleri				P
	KAYGILI-KARARSIZ		GÜVENLİ		
	n	%	n	%	
Ebeveyn Yaş Grupları					
40 yaş ve altı	10	66,7	60	57,1	^a 0,484
41 yaş ve üstü	5	33,3	45	42,9	
Ebeveyn Öğrenim					^b 0,250
İlkokul mezunu	3	20,0	21	20,0	
Ortaokul mezunu	3	20,0	10	9,5	
Lise mezunu	6	40,0	27	25,7	
Önlisans-Lisans mezunu	3	20,0	39	37,1	
Lisansüstü mezunu	0	0,0	8	7,6	
Yakınlık Derecesi					^b 0,640
Anne	13	86,7	89	84,8	
Baba	1	6,7	13	12,4	
Bakımveren	1	6,7	3	2,9	
Çocuk Yaş Grupları					^a 0,069
11 yaş ve altı	2	13,3	39	37,1	
12 yaş ve üstü	13	86,7	66	62,9	
Çocuk Sınıf Grupları					^b 0,010*
5. sınıf ve altı	0	0,0	29	27,6	
6-8 arası	11	73,3	61	58,1	
8'in üstü	4	26,7	15	14,3	
Çocuk Cinsiyetleri					^c 0,011
Kız	15	100,0	74	70,5	
Erkek	0	0,0	31	29,5	

a: Ki-kare Analizi; b: Olabilirlik Oranı; c: Fisher Exact Testi; *:p<0,05

Araştırmaya katılan 7-14 yaş aralığındaki çocukların öğrenim gördüğü sınıf göre bağlanma stili tipleri dağılımında istatistiksel anlamlı farklılık bulunmuştur. 6-8 arası sınıfa giden çocukların ebeveyn veya bakım verenleri daha çok kaygılı-kararsız bağlanma stili tipine sahipken, 5. Sınıf ve altında öğrenim gören çocuklarda Güvenli bağlanma stili tipine rastlanmaktadır.

Tablo 9: Dijital ebeveynlik tutumu, dijital bağımlılık ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki

		ON	KOR	AK	NE	HAE	DD	BİR	DB	KAÇ	KK	GÜV
Onaylama	R	1,000	0,430	-0,006	0,121	0,028	0,031	-0,067	0,024	-0,160	-0,153	0,105
	P		0,000	0,951	0,189	0,764	0,737	0,464	0,791	0,082	0,096	0,254
Koruma	R		1,000	-0,022	0,208	0,128	0,095	0,001	0,101	-0,162	0,077	0,019
	P			0,814	0,023	0,164	0,301	0,989	0,271	0,078	0,406	0,839
Aşırı Kullanım	R			1,000	0,488	0,325	0,585	0,537	0,810	0,153	0,321	-0,272
	P				0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,096	0,000	0,003
Nüks Etme	R				1,000	0,399	0,522	0,373	0,725	0,138	0,193	-0,106
	P					0,000	0,000	0,000	0,000	0,132	0,035	0,249
Hayatın Akışını Engelleme	R					1,000	0,550	0,158	0,658	0,159	0,071	-0,254
	P						0,000	0,084	0,000	0,084	0,438	0,005
Duygu Durum	R						1,000	0,454	0,843	0,430	0,299	-0,307
	P							0,000	0,000	0,000	0,001	0,001
Bırakamama	R							1,000	0,673	0,201	0,371	-0,270
	P								0,000	0,028	0,000	0,003
Dijital Bağımlılık	R								1,000	0,292	0,340	-0,332
	P									0,001	0,000	0,000
Kaçınan	R									1,000	0,269	-0,398
	P										0,003	0,000
Kaygılı Kararsız	R										1,000	-0,192
	P											0,036

ON: Onaylama; Kor: Koruma; AK: Aşırı Kullanım; HAE: Hayatın Akışını Engelleme; DD: Duygu Durum; BİR: Bırakamama; KAÇ: Kaçınan; KK: Kaygılı Kararsız; GÜV: Güvenli; r: pearson korelasyonu

Onaylama boyutu ile Koruma boyutu arasında orta düzeyli (%43,0) pozitif yönlü ilişki vardır. Aşırı Kullanım alt boyutu ile; Nüks Etme alt boyutu arasında orta düzeyli (%48,8), Hayatın Akışını Engelleme alt boyutu arasında orta düzeyli (%32,5), Duygudurum alt boyutu arasında orta düzeyli (%58,5), Bırakamama alt boyutu arasında orta düzeyli (%53,7), Dijital Bağımlılık genel puanı arasında yüksek düzeyli (%810),

Korunma boyutu arasında orta düzeyli (%32,1) pozitif ilişki varken, Güvenli boyutu arasında zayıf düzeyli (%27,2) negatif yönlü ilişki vardır.

Nüks Etme alt boyutu ile; Hayatın Akışını Engelleme alt boyutu arasında orta düzeyli (%39,9), Duygudurum alt boyutu arasında (%52,2), Bırakamama alt boyutu arasında orta düzeyli (%37,3), Dijital Bağımlılık genel puanı arasında yüksek düzeyli (%72,5), Korunma boyutu arasında zayıf düzeyli (%19,3) pozitif yönlü ilişki vardır.

Hayatın Akışını Engelleme alt boyutu ile; Duygudurum alt boyutu arasında orta düzeyli (%55,0), Dijital Bağımlılık alt boyutu arasında orta düzeyli (%65,8) pozitif yönlü ilişki varken, Güvenli boyutu ile zayıf düzeyli (%25,4) negatif yönlü ilişki vardır.

Duygudurum alt boyutu ile, Bırakamama alt boyutu arasında orta düzeyli (%45,4), Dijital Bağımlılık genel puanı arasında yüksek düzeyli (%84,3), Kaçınan boyutu arasında orta düzeyli (%43,0), Kaygılı-Kararsız boyutu arasında zayıf düzeyli (%29,9) pozitif ilişki varken, Güvenli boyutu arasında orta düzeyli (%30,7) negatif yönlü ilişki saptanmıştır.

Bırakamama alt boyutu ile; Dijital Bağımlılık genel puanı arasında orta düzeyli (%67,3), Kaçınan boyutu ile zayıf düzeyli (%20,1), Kaygılı-Kararsız boyutu ile orta düzeyli (%34,0) pozitif yönlü ilişki varken, Güvenli alt boyutu ile zayıf düzeyli (%27,0) negatif yönlü ilişki vardır.

Dijital Bağımlılık ölçek puanı ile; Kaçınan boyutu arasında zayıf düzeyli (%29,2), Kaygılı-Kararsız alt boyutu arasında orta düzeyli (%34,0) pozitif yönlü ilişki varken, Güvenli boyutu ile orta düzeyli (%33,2) negatif yönlü ilişki vardır.

Kaçınan boyutu ile; Kaygılı-Kararsız boyutu arasında zayıf düzeyli (%26,9) pozitif yönlü ilişki varken, Güvenli boyutu ile orta düzeyli (%39,8) negatif yönlü ilişki vardır.

Kaygılı-Kararsız boyutu ile Güvenli boyutu arasında zayıf düzeyli (%19,2) negatif yönlü ilişki vardır.

Tablo 10: Dijital ebeveynliğin ve bağlanma stillerinin dijital bağımlılığa etkisi

1. Adım					
	B	Std. Hata	Beta	t	p
Sabit	38,499	14,268		2,698	0,008
Onaylama	0,310	0,362	0,080	0,856	0,394
Koruma	0,304	0,375	0,076	0,813	0,418
Kaçınan Stil	3,243	1,955	0,156	1,659	0,100
Kaygılı-Kararsız Stil	3,489	1,184	0,260	2,946	0,004*
Güvenli Stil	-4,678	1,849	-0,230	-2,529	0,013*
F: 6,432; p=0,000					
2. Adım					
	B	Std. Hata	Beta	t	p
Sabit	38,901	3,111		12,503	0,000
Kaygılı-Kararsız Bağlanma	4,556	1,160	0,340	3,926	0,000*
F:15,417; p=0,000					
Model ₁	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Std. Tahmin Hatası	
	0,340	0,116	0,108	11,174	
3. Adım					
	B	Std. Hata	Beta	t	p
Sabit	77,151	7,064		10,922	0,000
Güvenli Bağlanma	-6,759	1,769	-0,332	-3,821	0,000*
F:14,603; p=0,000					
Model ₂	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Std. Tahmin Hatası	
	0,332	0,110	0,103	11,209	

Yapılan regresyon analizinde dijital ebeveynlik tutumlarının (Onaylama, Koruma) dijital bağımlılık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı saptanmıştır (p>0,05). Üç boyutlu bağlanma stilleri arasında ise Kaçınan bağlanma stiline dijital bağımlılığa etkisinin bulunmadığı saptanmıştır (p>0,05). Kaygılı-Kararsız stil ile Güvenli stiline anlamlı etkisi bulunmuştur. Kaygılı-Kararsız stiline %11,6'lık dijital bağımlılığı arttıran etkisi bulunmuştur. Güvenli bağlanmanın ise %11,0'lık dijital bağımlılığı azaltıcı etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarından elde edilen modellerin denklemi şu formüle göre oluşturulmuştur:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \epsilon_i$$

Bu formüle göre model Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Kaçınan kaygılı bağlanma ve güvenli bağlanmanın dijital bağımlılığa etkisinin formül denklemleri

Formül Denklemi		
Modeller	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken(ler)
Model ₁ :	Dijital Bağımlılık	= 38,901 + (0,116*Kaçınan Kaygılı Bağlanma)
Model ₂ :	Dijital Bağımlılık	= 77,151 - (0,110*Güvenli Bağlanma)

Formül denklemine göre dijital bağımlılık puanı 38,901'den sonra kaçınan kaygılı bağlanma %11,6'lık etki yaratırken, güvenli bağlanma, 77,151 dijital bağımlılık puanından sonra %11,0'lık azaltıcı etki yaratmaktadır.

5. TARTIŞMA

Günümüz gelişmeleri göz önünde bulundurulduğunda teknolojinin hızla geliştiği, birçok ülke, kurum ve birey tarafından tercih edildiği görülmektedir. Özellikle Z kuşağı olarak adlandırılan ve 2000 yılı sonrası doğan bireyler adeta teknoloji ve ürünlerini önceki nesillere oranla çok daha fazla deneyimlemiş adeta teknolojinin içerisine doğmuştur (Karakulakoğlu ve Askeroğlu, 2018). Buradan hareketle bu çalışmada, Z kuşağı içerisinde yer alan 7-14 yaş aralığındaki çocukların dijital bağımlılık düzeylerinin dijital ebeveynlik ve bağlanma stilleri çerçevesince incelenmesi amaçlanmıştır. 7-14 yaş aralığındaki çocukların bakım-verenleri ile olan bağlanma stillerinin ve bakım-verenlerin dijital ebeveynlik tutumlarının ne derece dijital bağımlılığı etkilediği incelenmiştir. Çalışmaya 7-14 yaş aralığında teknolojiye ve internete erişimi olan 120 çocuk ve 120 bakım vereni/ ebeveyni katılmıştır. Araştırmada; Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği (ÜBBSÖ), Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği (DETÖ) ve Dijital Bağımlılık Ölçeği (DBÖ) olmak üzere üç ölçek kullanılmıştır.

Tartışma nezdinde ölçek sonuçları özelinde alınan sonuçlar üzerinde tartışma üç ayrı başlık altında belirtilmiştir.

5.1. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği (ÜBBSÖ) sonuçları

Çalışmaya ÜBBSÖ alt boyutlarına göre kaçınan tipte bağlanma stiline sahip çocuk bulunmazken, kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip çocuk sayısı katılanların %12,5'ini (15) oluştururken, güvenli bağlanma stilini oluşturanların sayısı %87,5 (105) olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan 7-14 yaş aralığındaki çocuklar arasındaki en yaygın bağlanma stili güvenli bağlanmadır. Sosyokültürel olarak farklı toplumlarda yapılan diğer çalışmalar incelediğinde de bağlanma stiline dağılımı en yaygın şekilde güvenli bağlanma olmaktadır (Güngör, 2000; Güroğlu, 2002). Temel farklılık yalnız kültürlerarası güvensiz stillerin dağılımında ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple aslında kendi ülkemizde gerçekleşen ve bağlanma stillerini temel alan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda bağlanma stillerinin dağılımında ki sayısal farklılıklar dikkat çekmektedir. Örneğin Güroğlu (2002) ve Güngör'ün (2000) gerçekleştirdikleri çalışmalara bakıldığında da bağlanma stillerinin farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Güngör (2000) ortaya çıkan kaygılı ve kaçınma düzeyi yüksek olan bireylerde son yıllarda artmasının sebebini ise ülkenin son yıllarda yaşamış olduğu değişimlere dikkat etmek gerektiğinin altını çizmektedir. Sosyal hareketliliğin hızlı olması demek ilişkilerinde hızlanması demektir ve bunun sonucunda yaşanan hayal kırıklıkları da kişiyi daha kaygılı bir hale sokarak yakınlık kurmaktan kaçınmak istemektedirler.

5.2. Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği (DETÖ) sonuçları

Çocuklarda Ebeveyn veya Bakım verenlerinin DETÖ puanları incelendiğinde ebeveynlerin yaş, eğitim düzeyi, yakınlık dereceleri, çocukların yaşları ve cinsiyetleri arasında anlamlı değişim olduğu görülmüştür. Çalışmaya katılan ebeveynlerin çocuklarını koruma düzeyleri kıyaslandığında ise yaşa bağlı olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmaktadır. 40 yaş üstündeki ebeveynler, 40 yaş altındaki ebeveynlerden farklı olarak daha az korumacı yaklaşmaktadırlar. Bunun temel sebebi orta yaşı geçiren ebeveynlerin hayatın kişiye getirecekleri ile ilgili daha bilgili ve deneyimli olması sonucunda çocuklarına karşı yaklaşım olarak daha az baskıcı ve engelleyici bir tutum sergiliyor oldukları düşünülebilir. Ebeveynlerde eğitim düzeyi değişkeni Koruma boyutu ile farklılık göstermektedir. Buna göre ebeveynin eğitim düzeyiyle ilişkilendirilen Bırakamama alt boyutu ve DBÖ puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ebeveynlerde eğitim seviyesi düştükçe bırakamama problemi artmaya başlamıştır.

Çocuğun yaşı dikkate alındığında ise 11 yaş ve altı çocukların ebeveynleri, 12 yaş ve üstü çocukların ebeveynlerinden daha yüksek Onaylama puanına sahip olduğu görülmüştür. Özellikle ebeveynlerin onaylama puanları içerisinde babanın onaylama boyutu diğer bakım verenlerden daha etkili bulunmuş ve bunun sebebi olarak ise ataerkil toplumlarda egemen olan babanın daha otoriter bir rol üstleniyor ve ulaşılamaz bir konumda duruyor olmasıyla ilişkilendirilmektedir.

Çalışmamızda göre ebeveynlerin 40 yaş altı olması çocukları daha fazla koruyucu tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Buna göre 40 yaş altı ebeveynlerin çocuklarına yönelik olumsuz içerikler barındıran teknoloji ürünleri (oyun, video vb.) erişiminin engellenmesi de daha fazla olabilecektir. Söğüt (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 10 ebeveyn (5 anne ve 5 baba) ile görüşülmüş ve ebeveynlerin büyük çoğunluğunun (% 70) çocuklarını teknoloji ürünlerinden korumaya yönelik tutum sergilediği belirlenmiştir.

Çalışmamızda 11 yaş ve altı çocukların ebeveynleri, 12 yaş ve üstü çocukların ebeveynlerinden daha yüksek Onaylama puanına sahip olduğu belirlenmiştir. Buna göre ailelerin dijital ürünlere yönelik yaklaşımlarının çocuklarda 12 yaş ile birlikte azaldığı düşünülebilir. Horzum, Duman ve Uysal (2019) tarafından 1839 çocuğun katılımı ile gerçekleştirilen araştırmada, 10-11 yaşlardaki çocuklarda internet kullanımına yönelik ebeveyn tutumlarının ileri yaşlardaki çocuklara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Benzer biçimde çocuklarda 12 yaş ile birlikte ailelerin internet kullanımlarına yaklaşımlarının önemli derecede azaldığı belirlenmiştir.

Çalışmamızda çocukların yaşlarına göre ebeveynlerin dijital tutumlarının değiştiği bulgusu ile diğer araştırmacıların bulgularının birbirini destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Ancak çeşitli araştırmalarda farklı sonuçlarda bulunmaktadır. Karaaslan (2015) 100 ebeveyn ve 100 çocuğun katılımı ile gerçekleştirdiği araştırmada ebeveynlerin, çocuklarına yönelik teknoloji ürünlerinden şiddet içeren türleri kullandıklarını bildikleri ancak çocuklarını engellemeye yönelik her hangi bir tutum sergilemediği-sergileyemediği belirlenmiştir. Walsh (2000) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen araştırmada da ebeveynlerin çocuklarına dijital oyun satın aldıkları süreçlerde içerik ve puanlamalarına dikkat etmediği belirlenmiştir. Çalışma bulgularımız ile Karaaslan (2015) ve Walsh (2000) tarafından gerçekleştirilen araştırma

bulgularının farklılık göstermesinin, katılımcılardaki teknoloji ürünlerine yönelik farkındalık, kullanılan teknoloji ürünleri, kullanma süreleri, katılımcı yaşları ve teknoloji bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri gibi etkenlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

5.3. Dijital Bağımlılık Ölçeği (DBÖ) Sonuçları

Çocuklar, DBÖ'den aldıkları puan ortalaması $50,44 \pm 11,83$ olarak görülmüştür. Bu ölçekten alınan puanların 95'e yakın olması dijital bağımlılığın fazla, puanların 19'a yakın olması ise dijital bağımlılığın da düşük olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Dolayısı ile ortalama 50,44 dikkate alındığında çocukların dijital bağımlılıklarının genel olarak orta ve düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

DBÖ sonuçlarına göre çocuklarda sınıf, yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı farklılık bulunmaktadır. Buna göre çocukların sınıf grupları ile aşırı kullanım ve bırakamama arasında da anlamlı bir fark gözlemlenmiştir. Sınıf düzeyi 6. sınıf ve üzeri düzeyde olan çocukların 5. sınıf ve alt düzeyindeki sınıflarda eğitim görenlere oranla, yaş değişkenine göre 12 yaş ve üzeri olan çocuklar 11 yaş ve altındaki çocuklara oranla daha fazla Bırakamama ve Aşırı kullanım puanlarına sahiptir. Bu sonuca göre 6. sınıf ve sonrasında ya da 12 yaş ve sonrasında çocuklarda bırakamama ve aşırı kullanımın arttığı söylenebilir. Çocuğun cinsiyeti esas alınarak karşılaştırılma yapıldığında ise nüks etme, hayatın akışını engelleme ve dijital bağımlılık puanları arasında anlamlı bir farklılık olmuş erkek çocukları bu alt boyutlardan daha yüksek puan almışlardır.

Demirel (2022) tarafından 252 öğrenci ile gerçekleştirilen araştırmada ilkökul öğrencilerinde teknoloji bağımlılığı, sosyal kaygı, akran zorbalığı ve problem çözme becerileri arası ilişki incelenmiştir. Buna göre cinsiyet değişkenine göre erkek öğrencilerde teknoloji bağımlılığı alt ölçek düzeyinde yüksek olduğu belirlenmiştir. Demir (2021) tarafından 280 öğrenci ile gerçekleştirilen araştırmada ortaokul altı ve yedinci sınıf öğrencilerde teknoloji bağımlılığı ile sosyal beceri arası ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre teknoloji bağımlılıklarının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Özer ve Eryılmaz (2021) tarafından 221 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada benzer bulgular elde edilmiştir. Çalışma bulgularımız ile literatür bulgularının cinsiyet ve teknoloji bağımlılığı etkeninin birbirini destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Çalışma sonuçlarımız ile diğer araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre çocuklarda sınıf, yaş ve cinsiyet değişkenleri ile DBÖ kıyaslandığında bırakamama ve aşırı kullanma riskinin 12 yaş ve üzeri olan erkek çocuklarda daha fazla görüleceği söylenebilir. Buna ek olarak teknoloji bağımlılığının ergenlik dönemi (12 yaş sonrası) ile birlikte arttığı genel olarak söylenebileceği gibi bu dönemde yer alan erkek çocuklarda bu bağımlılığın daha fazla olacağı anlaşılmaktadır. Dolayısı ile ergenlik döneminde çocuk gelişim uzmanları, eğitimcilerin ve ebeveyn-bakım verenlerin bu sonuca göre hareket etmesi gerektiği düşünülmektedir.

Z kuşağı olarak bilinen ve teknolojik gelişmelerin yoğun olduğu dönemde doğan bireylerin teknoloji ve ürünlerini kullanması kaçınılmazdır. Çalışmamızda olduğu üzere öğrencilerde teknoloji kullanımının genel olarak fazla olması bu durumu destekleyen türdedir. Ancak teknoloji bağımlılığının kontrol bozukluğu ile ilişkisi olduğu literatürde ortaya konulmaktadır (Riva ve ark., 2016; Johan ve ark., 2021). Bu nedenle teknoloji bağımlılığı kapsamında öğrencilere yönelik ebeveyn ve öğretmen davranışlarının titizlik içermesi belirleyici konumdadır. Aksi tutumlarda olumsuz sonuçlar görülebilecektir. Örneğin öğrencilerde teknoloji bağımlılığı ile ilgili olarak Babataş (2022) 100 ebeveyn katılımı ile gerçekleştirdiği çalışmada kreş çağı çocuklarında pandemi ile artan teknoloji bağımlılığı etkileri incelemiştir. Araştırmada çocuklarda teknolojik ürünlerin alınması, kullanımının sınırlandırılması durumunda sinirlenme ve ağlama gibi davranışların ortaya çıktığı görülmüştür. Benzer biçimde Bayoğlu (2021) tarafından nitel araştırma deseninde gerçekleştirilen ve odak grup çalışması olarak 18 lise öğrencisinin yer aldığı araştırmada öğrencilerde saldırganlık eğilimi ile teknoloji bağımlılığı arası değişim incelenmiştir. Çalışmada öğrencilerin teknolojiye erişimi (telefonlarının elinde alınması, kısıtlama vb.) durumunda çökkünlük, üzüntü ve sinirlenme gibi duygusal reaksiyonların ortaya çıktığı belirlenmiştir. Dolayısı ile ebeveyn, eğitimcilerin ve çocuk gelişim uzmanlarının, Z kuşağı çocukların teknoloji kullanımlarına yönelik sınırlama faaliyetlerinin titizlikle gerçekleştirilmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir.

5.4. Ölçekler Arası İlişki

Çalışmada ebeveyn tutumları ile öğrencilerin teknoloji bağımlılıkları (DETÖ ile DBÖ) arasında anlamlı etkileşim olmadığı belirlenmiştir. Bağlanma etkeni ile teknoloji

bağımlılığının (ÜBBSÖ ile DBÖ) sadece kaçınan bağlanma türünde etkisi bulunmazken diğer bağlanma türlerinin teknoloji bağımlılığına etkisi bulunmaktadır. Buna göre Kaygılı-Kararsız bağlanmanın dijital bağımlılığı arttıran ve güvenli bağlanmanın ise dijital bağımlılığı azaltıcı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Çocuklarda bağlanma sadece tek bir unsurdan etkilenmemekle birlikte birçok etken ile ilişkili olabileceği söz konusudur (İncekara, 2020). Çocuklarda bağlanma stilleri de kişilerin bağımlılık düzeyleri üzerinde etkilidir. Bebeklikten yetişkinliğe kadar sağlam, sevgi dolu ilişki içerisinde olan bireylerin bağımlı olma riskleri daha düşüktür (Solter, 2018). Yapılan farklı bir araştırmada internet bağımlılığı ile kaçınan ve kaygılı bağlanan bireyler arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Sıgırlı, 2017). Bu sonuçlara göre güvenli bağlanmanın da teknoloji bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olduğu, ebeveyn tutumları ile öğrencilerin teknoloji bağımlılığının farklılaşmadığı anlaşılmaktadır.

Kaçınan ve kaygılı kararsız bağlanma stilinde 12 yaş ve üzeri çocuklar çoğunluğu oluştururken 11 yaş ve altında ki çocuklarda daha fazla güvenli bağlanmaktadırlar. Benzer biçimde çocukların eğitim gördüğü sınıf arttıkça çocuğun kaygı düzeyini arttırmakta buda 6,8 ve 8 üstüne giden çocukların kaygılı-kararsız puanlarının artmasına sebep olmaktadır. Eğitim sistemindeki rekabet ve her dönemin sonunda girilecek sınavlar yaş ilerledikçe daha ciddiye alınmakta ve tek bir sınavda her şeyi yapabilmeleri gerektiği içinde üzerlerinde baskı hissetmekte bu da kaygılı bireylere dönüşmelerine sebep olmaktadır.

Çocuklarda her yaşta farklı türde kaygı görülebilmektedir. Kaygı ile birlikte çocukların tutum, bağlanma ve davranış biçimleri de değişebilmektedir. Çocukluk dönemlerinde yaşanabilecek davranış problemleri veya duygusal sorunlar çocuklarda bu tutumlara olumsuz etki yapmaktadır. Dolayısı ile ebeveynlerin çocuklarına yönelik temel gereksinimleri karşılamaları ve gözlem yapmaları kaygı düzeylerini azaltabilecek ve sorunları ortadan kaldıracaktır (Demiriz ve Ulutaş, 2003). Ayrıca bu süreçte ebeveynler karşılaştıkları ve anlam veremedikleri durumlar karşısında çocuk gelişim uzmanları ve pedagoğlardan destek alarak sürecin daha kapsamlı biçimde yürütülmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Aynı zamanda 5 ve 6.sınıf çocuğu olan ebeveynler daha çok güvenle bağlanırken 6 ile 8 sınıf aralığında çocuğu olan bireyler daha kaygılıdır. Çünkü eğitim sistemine göre

bu yıllarda kritik sınavlara girmekte ve lise tercihi yapmak zorunda kalmaktadırlar. Çocuğunun başarısını önemseyen ve bunun üzerinde kontrollü bir destek sağlamayan ebeveynler rekabete kendileri kapılarak çocuklarının üzerinde kaygı yaratarak kaygılı kararsız bağlanma stiline sahip olmaktadır. Hamilton (2000) yaptığı çalışmada bebeklik döneminde oluşan bağlanma biçimlerinin ergenlik döneminde farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik 30 kişinin katıldığı çalışmanın sonuçlarına göre yaşamın ilk yıllarında oluşan bağlanma biçiminin ergenlik dönemine aktarıldığı ortaya çıkmıştır. Hamilton, bağlanma biçiminde meydana gelen farklılıkların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Yani çocuk başlangıç da ebeveynine güvenli bağlanmış olsa bile yaşamını etkileyen süreçler sonucunda değişime de uğrayabilmektedir.

Literatürde çocuklarda bağlanma ve dijital-internet bağımlılık düzeyleri arasında etkileşim olduğu bilinmektedir (Shin, Kim ve Jang, 2011; Savcı ve Aysan, 2016; Çelebi ve Çelebi, 2020). Çelebi ve Çelebi (2020) 316 lise öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdiği araştırmada benzer bulgulara ulaşmıştır. Çalışma sonuçlarımıza göre kişinin kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip olması aynı kişide dijital bağımlılığı arttıran bir rol üstlenirken, güvenli bağlanmanın olduğu yerde ise dijital bağımlılık üzerinde azaltıcı bir rol üstlenmektedir. Bu bulgular dikkate alındığında bağlanma ve dijital bağımlılığın birbiri ile ilişkili olduğu söylenebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmada kişilerin ebeveynlerine ve bakım verenlerine karşı kurdukları bağlanma stilleri dikkate alındığında dijital bağımlılıklarını hangi ölçüde etkilemiş oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamındaki katılımcıların çoğunluğunun güvenli bağlanmış olduğu tespit edilmiştir. Bağlanma stilinin belirleyiciliğinde bakım verenin veya anne ile babanın eğitiminin önemli olduğu tespit edilmiş, zaman içerisinde bağlanma stilinin değişikliğe uğrayacağına yönelik bulgular saptanmıştır. Bu bakımdan yine anneler babalardan daha ulaşılabilir bir rol üstlenmiş ve annelerin çocuklarıyla daha fazla güvenli bağ oluşturabildikleri görülmüştür.

Araştırmanın sonucunda göre kişinin bağlanma stili dijital bağımlılığıyla etkileşim içerisinde. Yani kaçınan-kaygılı bağlanmış bir kişi araştırma sonucunda elde edilen verilere göre güvenli bağlanan bir bireye kıyasla daha fazla bağımlı olmaktadır. Aynı zamanda güvenli bağlanan bireylerinde bağımlılık düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Anne ile çocuk arasındaki ilişki ve bağlanma stili, baba ile aynı düzeyde kurulamamıştır. Bunun temel sebebi olarak da ataerkil bir toplum anlayışına sahip olan coğrafyamızda erkeklerin daha ulaşılmaz bir rol üstlenerek lider ve bir konumda yalnız itaat edilebileceğinin algısının yerleşmiş olmasıdır. Ulaşılmaz olan, otoriter olan şey çocuğun kaygılanmasına ve kaçınmasına yol açar ancak aksi şekilde de bu toplumlarda anneler daha güven veren, tolere eden bir rol üstlenmektedir bu sebeple de çocuklar annelerine daha kolay güvenle bağlanabilmektedirler. Bu hususta bu farkın daha da derinleşip kapanması güç bir farka yol açmasından önce babanın da ailenin bir bireyi olduğunu söyleyen çalışmalarda çocuklar yer almalı özellikle babalarıyla etkileşimde bulunmalı ve bir şeyler paylaşmaya teşvik edilmelidirler. Eğitim süreçleri, özel istek, arzu ve ihtiyaçları dikkate alındığında anneye giderek bunları babalarına iletmelerini istemek yerine doğrudan babayla iletişim kurmaları için babanın çocuklara daha yakın bir etkileşimde bulunmaları gerektiğine yönelik çalışmalar da gerçekleştirilmelidir.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında ise bazı sınırlılıklar söz konusu bulunmaktadı. Örneklem klinik ortamda olmamakta bu durumda çalışmanın sonucunun geneli kapsamasını engellemesine sebep olmaktadır. Bu sebeple de burada elde edilen

bulguları daha büyük bir örneklemele destekleyecek daha kapsamlı çalışmalara da ihtiyaç bulunmaktadır. Bağlanma stili yaşam boyunca çocukluktan yetişkinliğe pek çok adımımızda belirleyici olmakta ve bu çift yönlü bir etkileşim meydana getirmektedir. Bu sebeple özellikle dijital bağımlılığın giderek daha da yaygınlaştığı bu çağda çocukların doğrudan kısıtlanmaları, cezalandırılmaları yerine öncelikle ebeveynleri olarak çocukları ile aralarındaki bağlanma stilinin ne olduğunu değerlendirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ainsworth, M. D. - Blehar, M. C. - Waters, E. (1978) Patterns of Attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum, <http://www.sciencedirect.com>, 12.07.2022.
- Akcan, G., Öge, B. (2020) Genç Bireylerde Teknoloji Bağımlılığının Yordayıcılarının İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1): 3-26.
- Arslan, A. (2019) Ortaöğretim Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sivas İli Örneği. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (2): 63-80.
- Arslan, A. (2020) Üniversite Öğrencilerinin Dijital Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International e-Journal of Educational Studies (IEJES)*, 4 (7): 27-41.
- Arslan, A., Kırık, A. M., Karaman, M., & Çetinkaya, A. (2015) Lise ve üniversite öğrencilerinde dijital bağımlılık. *İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 8: 34-58.
- Aslan, A., Turgut, Y.E., & Karakuş-Yılmaz, T. (2019) Implementation of design-based research in software engineering education: A case of final project course. *Journal of Computer and Education Research*, 7 (14): 480-495. DOI: 10.18009/jcer.610441
- Babataş, B. (2022), Yeni Medya Kanallarının Yanlış Kullanımı: Kreş Çağındaki Çocuklarda Pandemi Sürecinde Artan Teknoloji Bağımlılığı Etkilerinin Analizi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Medya ve İletişim Anabilim Dalı, Yeni Medya Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bartholomew, K. (1990) Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7: 147-178, <http://www.sciencedirect.com>, 22.05.2006.
- Bartholomew, K. (1991) Attachment Styles among young Adults, A Test of a Four Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61: 226-244, <http://www.sciencedirect.com>, 14.08.2005.
- Bassiouni, D. H., & Hackley, C. (2014) Generation Z' children's adaptation to digital consumer culture: A critical literature review. *Journal of Customer Behaviour*, 13(2): 113e133. Conferences and Publishing Limited.
- Başköy, N. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Bayoğlu, S. (2021), Ortaöğretim Öğrencilerinde Teknoloji Bağımlılığının Saldırganlık Eğilimlerine Etkisinin İncelenmesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bektaş, H. (1999). *Uyuşturucu batağı*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss*, New York: Basic Books, <http://www.openaccess.nl>, 14.08.2022.
- Bretherton, I. (1991) The roots and growing points of attachment theory. Attachment across the life cycle, *Personality and Social Psychology*, 14, www.elsevier.com/locate, 14.08.2002

- Bump, P. (2015). Your generational identity is a lie. <https://www.washingtonpost.com/news/thewix/wp/2015/04/01/yourgenerational-identity-is-alie/?noredirect=on&utm:term=.03ecdbe37f97> adresinden erişilmiştir.
- Bylsma, W. H. - Cozzarelli, C. - Sümer, N. (1997) Relation between adult attachment styles and global self-esteem. *Basic and Applied Social Psychology*, 19: 1-16.
- Chicca, J., & Shellenbarger, T. (2018) Generation Z: Approaches and Teaching–Learning Practices for Nursing Professional Development Practitioners. *Journal for nurses in professional development*, 34(5): 250-256.
- Childs, R., Gingrich, G., & Piller, M. (2009) The future workforce: Gen Y has arrived. *Engineering Management Review*, 38(3): 32-34.
- Coates, J. (2007). *Generational learning styles*. River Falls, WI: LERN Books.
- Cozolino, L. (2014), *İnsan İlişkilerinin Nörobilimi Bağlanma ve Sosyal Beynin Gelişimi*, Çev: Mirel Benveniste ve Tahir Özakkas, Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, Kocaeli.
- Çam, E. (2012) Öğretmen adaylarının eğitsel ve genel amaçlı facebook kullanımları ve facebook bağımlılıkları (SAÜ Eğitim Fakültesi örneği). Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi.
- Çelebi, G.Y. ve Çelebi, B. (2020), Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile İnternet Bağımlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 37-48.
- Demir, A. Ö. (2021) Altıncı Ve Yedinci Sınıf Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Becerileri İle Teknoloji Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Demirel, S. (2022) İlkokul Öğrencilerinin Teknoloji Bağımlılığı Düzeyleri İle Problem Çözme Becerileri, Akran Zorbalığı Ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- Demiriz, S. ve Ulutaş, İ. (2003) 9-12 Yaş Çocuklarının Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, (3), 1-9.
- Desai, S. P., & Lele, V. (2017) Correlating internet, social networks and workplace- a case of generation Z students. *Journal of Commerce & Management Thought*, 8(4): 802–815. doi:10.5958/ 0976-478X.2017.00050.7
- Dorsey, J. & Villa, D. (2022), *Z Kuşağı Ekonomisi Z Kuşağı İş Dünyasının Geleceğini Nasıl Değiştirecek ve Bunun İçin Ne Yapmalı?* (Zconomy: How Gen Z Will Change the Future-and What to Do About It), Çev: Gökçen Şahin, 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul.
- Dönmez, A. (2000) Bağlanma: Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve. *Türk Psikoloji Bülteni*. 16-17: 29-50.
- Dulin, L. (2005). *Leadership preferences of a Generation Y cohort: A mixed methods investigation*. Ph.D. dissertation, University of North Texas, United States -- Texas. Retrieved from ABI/INFORM Global. (Publication No. AAT 3181040).
- Duman, M.Z: (2019), *Kuşak Çatışması X ve Z Kuşağı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*, Nobel Yayınevi, İstanbul.
- Erdamar, G. & Kurupınar, A. (2014) Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1): 65-84.
- Erzen, E. (2016) Three dimensional attachment style scale. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 17(3): 01-21. doi: 10.17679/inuefd.17323631

- Glum, J. (2015). *Marketing to Generation Z: Millennials move aside as brands shift focus to under-18 customers*. International Business Times.
- Griffiths, M. (1999) Internet addiction: Fact or fiction? *The Psychologist*, 12(5): 246-250. (Trans.: K. Alat), Turkish Psychological Bulletin 1999. ISSN: 1300-7408. <http://www.isgucdergi.org/?p=article&id=39&cilt=5&sayi=1&yil=2003>. (Erişim Tarihi: 22.08.2022)
- Griffiths, M. D. (1995). *Adolescent gambling*. London: Routledge.
- Guba, E. G. and Lincoln, Y. S. (1994) Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2(105): 163-194.
- Güneş, A. (2019), *Güvenli Bağlanma*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Günüç, S. (2011). Dijital Yerlilerde Çalışan Bellek ve Çoklu Görev. 5. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu, 22- 24 Eylül, Fırat Üniversitesi.
- Hazan, C. - Shaver, P. (1987) Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52: 511-524.
- Hazan, C. - Shaver, P. (1994) Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 1: 1-22. , <http://www.sciencedirect.com>, 16.03.2006
- Horzum, M. B., Duman, İ., ve Uysal, M. (2019) Children's Age and Gender Differences in Internet Parenting Styles. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 1-22.
- Howe, N. & Strauss B. (1993). *13th Gen: Abort, Retry, Ignore, Fail?* New York: Vintage Books.
- Howe, N. & Strauss, W. (2000). *Millennials Rising: The Next Great Generation*. New York: Vintage Books.
- Howe, N. & Strauss, W. (2007) The Next 20 Years: How Customer and Workforce Attitudes Will Evolve. *Harvard Business Review*, 85 (7- 8): 41-52.
- Howe, N. & Strauss, W. (2007a). Helicopter Parents in The Workplace, <http://www.wikinomics.com/blog/uploads/helicopter-parents-inthe-workplace.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Howe, N. (2014a). Introducing the Homeland Generation (Part 1). <https://www.forbes.com/sites/neilhowe/2014/10/27/introducingthe-homeland-generation-part-1-of-2/#7bce43102bd6> adresinden erişilmiştir.
- Howe, N. (2014b). Introducing the Homeland Generation (Part 2). <https://www.forbes.com/sites/neilhowe/2014/10/31/introducingthe-homeland-generation-part-2-of-2/#1d6cfcbb6> adresinden erişilmiştir.
- Howe, N., & Strauss, W. (2003). Characteristics of the Millennial Generation. <https://students.rice.edu/images/students/AADV/Oweek2008AADVResources/Characteristics%20of%20the%20Millennial%20Generation.pdf> adresinden erişilmiştir.
- İncekara, H. İ. (2020) Ergenlerde Duygusal Öz Yeterlik ile Üç Boyutlu Bağlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *SDU International Journal of Educational Studies*, 7 (2): 228-245
- Jabbari, A. (2020), *Sosyal Bilimlerde İstatistik*, Birinci Baskı, Gece Yayınları, Ankara.
- Johan, Z. J., Hafit, N.I.A., & Tusyanah, T. (2021) Technology Addiction among UiTM Puncak Alam and UNNES Semarang Students. *Asian Journal of University Education*, 17 (4): 511-526, <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1327861.pdf> (Erişim Tarihi: 22.07.2022).

- Johnson, S. A., & Romanello, M. L. (2005) Generational diversity: teaching and learning approaches. *Nurse educator*, 30(5): 212-216.
- Karaaslan İ.A. (2015) Dijital Oyunlar ve Dijital Şiddet Farkındalığı: Ebeveyn ve Çocuklar Üzerinde Yapılan Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (36): 806-818.
- Karakulakoğlu, S.E. ve Askeroğlu, E. D. (2018) Dijitalleşmenin Etkisinde Dönüşen Sanat ve Kuşaklar Üzerine Bir. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (47): 409-426.
- Kart, N.M. (2002) Yetişkin bağlanma stillerinin bazı bilişsel süreçlerle bağlantısı. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Kaya, G.İ., Bayraktar, D.M. ve Yılmaz, Ö. (2018) Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlilik Çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (46): 149-173.
- Kayhan, R. F. (2021), *İlişki ve Etki Analizleri*, içinde Spor Bilimlerinde Veri Analizine Giriş: SPSS Uygulamalı, Editör: Arslan Kalkavan, 1. Baskı, 7. Bölüm, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.
- Kesici, A. ve Tunç, N.F. (2018) The Development of the Digital Addiction Scale for the University Students: Reliability and Validity Study. *Universal Journal of Educational Research* 6(1): 91-98, doi: 10.13189/ujer.2018.060108.
- Kuran, E. (2022), *Z- Bir Kuşağı Anlamak*, 9. Baskı, Mundi Yayınları, İstanbul.
- Kutlu, M., Savcı, M., Demi, Y., & Aysan, F. (2016) Turkish adaptation of Young's Internet Addiction Test-Short Form: a reliability and validity study on university students and adolescents. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 17(Special issue 1): 69-76. doi: 10.5455/apd.190501
- Lieberman, M. - Doyle, A.B. - Markiewicz, D. (1999) Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70: 202-213.
- Lolarga, J. (2016). Millennials vs Gen Z: Understanding generational preferences & their motivations. <https://www.linkedin.com/pulse/millennials-vs-gen-z-understanding-generational-jacob-lolarga> adresinden erişilmiştir.
- Loveland, E. (2017). *Instant generation*. The Journal of College Admission, 235, 34Y38.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları Ankara.
- Marks, I. (1990) Behavioural (non-chemical) addictions. *British Journal of Addiction*, 85: 1389-1394.
- Mikulincer, M. (1990) Attachment styles, coping strategies, and post-traumatic psychological distress: The impact of the Gulf War in Israel. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64: 817-826.
- Minaz, S. K. (2021), *Bağlanma Örgüsü*, Cinius Yayınları, İstanbul.
- Mutte, J-L. (2004). Managing workers of the next decade. <http://www.expatica.com/hr/story/managing-workers-of-the-next-decade-11866.html?ppager=1> adresinden erişilmiştir.
- Noyan, C. O., Enez Darçın, A., Nurmedov, S., Yılmaz, O., & Dilbaz, N. (2015) Validity and reliability of the Turkish version of the Smartphone Addiction Scale-Short Version among university students. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2015; 16(Special issue 1): 73-81.
- Orbach, I. - Mikulincer, M. (1995) The impact of subliminal symbiotic versus identification messages in reducing anxiety. *Journal of Research in Personality*, 28: 492-504.
- Ögel, K. (2001). *İnsan, yaşam ve bağımlılık. Tartışmalar ve gerekçeler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Önder, B. A. (2021), *Z Kuşağı: Eşitlik ve Reklam Tasarımları (Dijital Yerliler)*, Nobel Yayınevi, İstanbul.
- Özer, A. ve Eryılmaz, S. (2021) Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yeterlilikleri ile Teknoloji Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (1): 16-25.
- Palfrey, J. & Gasser, U. (2008). *Born digital: Understanding the first generation of digital natives*. Basic Books, New York.
- Prensky, M. (2001a). *Digital Natives, Digital Immigrants Part I*. NCB University Press, 9 (5).
- Prensky, M. (2001b). *Digital Natives, Digital Immigrants, Part II: Do They Really Think Differently?*. NCB University Press, 9 (6).
- Prensky, M. (2004). The Emerging Online Life of the Digital Native: What they do differently because of technology, and how they do it. <http://www.marcprensky.com> internet adresinden 02.04.2022 tarihinde elde edilmiştir.
- Quaiser-Pohl, C., Geiser, C., & Lehmann, W. (2006) The relationship between computer-game preference, gender and mental-rotation ability. *Personality and Individual Differences*, 40: 609- 619.
- Reeves, T. C., & Oh, E., (2008) Generational differences. *Handbook of research on educational communications and technology*, 3: 295- 303.
- Relander, B. (2014). *How to market to Gen Z, the kids who already have \$44 billion to spend*. Entrepreneur Media.
- Rickes, P. S. (2016) Generation in flux: How Gen Z will continue to transform higher education space. *Planning for Higher Education Journal*, 44(4): 21Y45.
- Riva, G., Wiederhold, B. K., Cipresso, P., Casale, S., Primi, C., & Fioravanti, G. (2016). *14 Generalized Problematic Internet Use Scale 2: update on the psychometric properties among Italian young adults*. The Psychology of Social Networking, De Gruyter Open Ltd, Berlin.
- Robertson Associates. (2013). Which generation are you? X/Y/Z? Lost? <http://www.robertsonassociates.eu/blog/2013/11/29/which-generation-are-you-xyz-lost> adresinden erişilmiştir.
- Ruppert, F. (2011), *Travma, Bağlanma ve Aile Konstelasyonları Ruhun Yaralarını Anlamak ve İyileştirmek*, Kaknüs Yayınları
- Savci, M., ve Aysan, F. (2017) Relationship Between İmpulsivity, *Social Media Usage and Loneliness. Educational Process: International Journal*, 5(2): 106–115. <http://dx.doi.org/10.12973/edupij.2016.52.2>
- Sayıl, M., Sümer, N. ve Berument, S.K. (2016), *Anne Duyarlılığı ve Çocuklarda Bağlanma*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Schlossberg, M. (2016). Teen Generation Z is being called ‘millennials on steroids,’ and that could be terrifying for retailers. Retrieved 9: 2016, from Business Insider UK <http://uk.businessinsider.com/millennials-vs-gen-z-2016-2> adresinden erişilmiştir.
- Schroer, W. J. (2008). Generations X, Y, Z and the others. *The Portal*, 40, 9. http://iam.files.cmsplus.com/newimages/portalpdfs/2008_03_04.pdf adresinden erişilmiştir.
- Seale, C. (1999). Quality in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 5(4), 465-478.
- Seemiller, C., & Grace, M. (2016). *Generation Z goes to college*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Shatto, B., & Erwin, K. (2016) Moving on from Millennials: Preparing for Generation Z. *The Journal of Continuing Education in Nursing*, 47(6): 253Y254. doi:10.3928/00220124-20160518-05.
- Shatto, B., & Erwin, K. (2017) Teaching Millennials and Generation Z: Bridging the generational divide. *Creative Nursing*, 23(1): 24Y28. doi:10.1891/1078-4535.23.1.24.
- Shaver, P.R. - Brennan, K. A. (1992). "Attachment styles and the "Big Five" personality traits: Their connections with each other and with romantic relationship outcomes", *Personality and Social Psychology, Bulletin*, 18, <http://lilt.ilstu.edu/personalrelationships>, 16.03.2006.
- Shaw, M. & Black, D. W. (2008) Internet addiction: Definition, assessment, epidemiology, and clinical management. *CNS Drugs*, 22(5): 353-365.
- Shin, S. E., Kim, N. S., & Jang, E. Y. (2011) Comparison of Problematic Internet and Alcohol use and Attachment Styles Among Industrial Workers in Korea. *CyberPsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(11): 665-672. <http://dx.doi.org/10.1089/cyber.2010.0470>
- Sıgırlı, H. (2017) Lise Öğrencilerinde İnternet Bağılılığı ile Bağlanma Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.
- Solter, A. (2018). *Anne Babanın Çocuk Yetiştirme Rehberi*, İstanbul: Kuzey Yayınları.
- Söğüt, F. (2020) Dijital Ebeveynlerin Dijital Oyunlar ve Şiddet İlişisine Yönelik Algıları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (51): 79-100
- Söhmen, T. (2005). "Bağlanma Kuramı", <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/gelişim.html>, 03.06.2022.
- Spears, J., Zobac, S. R., Spillane, A., & Thomas, S. (2015) Marketing learning communities to Generation Z: The importance of face-to-face interaction in a digitally driven world. *Learning Communities Research and Practice*, 3(1): 1Y10.
- Stillman, D. & Jonah, S. (2019), *İşte Z Kuşağı Genç Kuşak İşyerini Nasıl dönüştürüyor?*, Çev: Duygu P. Kayıhan ve Ferhat Erduran, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Strauss W, Howe N. (1991). *Generations: The History of America's Future, 1584-2069*. New York: Quill; 1991.
- Strauss, W. & Howe, N. (1991). Generation Z. <http://www.teendisciples.org/generation-z.docx> (Edişim Tarihi 11.06.2022)
- Sümer, N. - Güngör, D. (1999a) Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örnekleme Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (43): ss. 71-106.
- Sümer, N. - Güngör, D. (1999b) Çocuk Yetiştirme Stillerinin Bağlanma Stilleri, Benlik Değerlendirmeleri ve Yakın İlişkiler Üzerindeki Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (44): 35-58.
- Swanzen, R. (2018) Facing the generation chasm: The parenting and teaching of Generations Y and Z. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 9(2): 125-150.
- Şahin, C. & Tuğrul, V. M. (2012) İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Journal of World of Turks*, 4(3): 115-130.
- Şahin, C. & Yağcı, M. (2017). Sosyal medya bağımlılığı ölçeği yetişkin formu: Geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1): 523-538.
- Şenbir, H. (2004). *Z "Son insan" mı? Z kuşağı ve sonrasına dair düşünceler*. Okuyan Us Yayın.

- Tabscott, J. (2009). Grown up digital: how the net generation is changing your world. New York, McGraw-Hill Professional.
- Tari, A. (2010). Az Y és mögötte a Z generáció. http://www.budapestedu.hu/data/cms47443/okopannon_tari.pdf adresinden erişilmiştir.
- Tari, A. (2011) *Z generáció*. Budapest: Tericum Kiadó Kft.
- Tonta, Y. (2009). Dijital Yerliler, Sosyal Ağlar ve Kütüphanelerin Geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*, 23 (4).
- TDK (2022), Kuşak, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 22.06.2022)
- Tolan, Ö.Ç. (2002). Üniversite Öğrencilerinde Kaygı Belirtileri ve Bağlanma Biçimleri ile Kişilerarası şemalar arasındaki ilişkiler. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.
- Turner, A. (2015) Generation Z: Technology and social interest. *The Journal of Individual Psychology*, 71(2): 103-113.
- Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy- and completely unprepared for adulthood and what that means for the rest of us*. New York, NY: Atria Books.
- Walsh, D. (2000). Interactive violence and children: Testimony submitted to the committee on commerce, science, and transportation, United States Senate, March 21, 2000 (On-line), <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-106shrg78656/pdf/CHRG-106shrg78656.pdf> Erişim Tarihi: 04.08.2022
- Wechsler, D. (1958). "The Measurement and appraisal of Adult Intelligence", <http://www.learningandteaching.info/learning/intelligence.htm>, 16.03.2022.
- Wiedmer, T. (2015) Generations do differ: Best practices in leading traditionalists, boomers, and generations X, Y, and Z. *Delta Kappa Gamma Bulletin*, 82(1): 51.
- Yaman, F., Yurdakul, I., Dönmez, O. & Odabaşı, H. (2013) Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4):883-896.
- Yang, S. C. & Tung, C. J. (2007) Comparison of internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Computers in Human Behavior*, 73: 79-96.
- Yay, M. (2019). *Dijital Ebeveynlik*, İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti.
- Yılmaz, Ö., İnan Kaya, G. & Mutlu Bayraktar, D. (2017). *Anne Babaların Teknoloji Bağımlılığı Hakkındaki Bilgileri ile Dijital Ebeveynlik Davranışları Arasındaki İlişki*. YEŞİLAY 4. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi (pp.1). İstanbul, Turkey.
- Young, K. S. (1996) Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyber Psychology and Behavior*, 1(3): 237-244.
- Young, K. S., Yue, X. D., & Ying, L. (2011). *Prevalence estimates and etiologic models of Internet addiction*. Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment, 3-17.
- Yunchang, J., Cuicui, S., Junxiu, A. & Junyi, L. (2017) Attachment styles and smartphone addiction in Chinese college students: The mediating roles of dysfunctional attitudes and self-esteem. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15(5): 1122-1134. <https://doi.org/10.1007/s11469-017-9772-9>.
- Yurdakul, I. K., Dönmez, O., Yaman, F., & Odabaşı, H. F. (2013) Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4): 883-896.
- Ziyalar, A. (1999). *Sosyal psikiyatri*. İstanbul: Yüce Yayınları.

Ek 3. Ölçekler

Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği

Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği Soruları	1- Hiç Katılmıyorum (1)	2- Katılmıyorum	3- Kararsızım	4- Katılıyorum	5- Kesinlikle Katılıyorum
Çocuğumun teknolojik araçları kullanma becerilerini artırması beni memnun eder					
Çocuğumun teknolojik araçları kullanma konusundaki pratikliği beni memnun eder.					
Çocuğumun teknolojik araçları kullanma becerilerine sahip olmasının, geleceği için gerekli olduğunu düşündürtüm.					
Çocuğumun dersleriyle ilgili yapacağı çalışmalarda teknolojik araçlara başvurması hoşuma gider.					
Çocuğumun teknolojik araçları faydalı bir amaç için kullanması beni memnun eder.					
Teknolojik araçları ailenin ortak etkinliklerinde (eğlence, iletişim, gibi) kullanmak hoşuma gider.					
Çocuğumun teknolojik araçları kullanmasının neden olabileceği zararlar beni endişelendirir.					
Çocuğumun teknolojik araçları kullanırken karşılaşılabileceği riskler beni kaygılandırır.					
Çocuğumun teknolojik araçları kullanırken geçirdiği zamanı sınırlamam gerektiğini düşündürtüm.					
Çocuğumun teknolojik araçları kullanması sonucu, çevresi ile iletişiminin azalabileceğini düşünüyorum.					
Çocuğumun teknolojik araçları saatlerce kullanması hoşuma gitmez.					
Teknolojik araçları, ödevleri dışında kullanmasının çocuğumun okul başarısını olumsuz etkilediğini düşünüyorum.					

Dijital Bağımlılık Ölçeği

Dijital Bağımlılık Ölçeği						
The Digital Addiction Scale						
Boyut Dimension	Aşırı Kullanım Overuse	Nüfus Etme Non-Restraint	Hayatın Akışını Engelleme Inhibiting The Flow of Life	Duygu Durumu Emotional State	Bağımlılık Dependence	Tamamen Katılıyorum Totally Agree Katılıyorum Agree Kararsızım Neither Agree Nor Disagree Katılmıyorum Disagree Kesinlikle Katılmıyorum Totally Disagree
	Aşağıdaki her bir maddeyi okuyun bu madde sizin için her zaman doğru ise Tamamen Katılıyorum genelde doğru ise Katılıyorum, emin değilseniz Kararsızım, genelde doğru değilse Katılmıyorum, hiçbir zaman doğru değilse Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde işaretleyiniz. <i>Read each item below. If the item is always true for you, mark Totally Agree, if general true for you, mark Agree, if you are not sure, mark Neither Agree nor Disagree, if it is not generally true for you, mark Disagree, and if never true for you, mark Totally Disagree.</i>					
	19 <i>Yemek yerken aynı zamanda telefon, tablet ya da bilgisayarımı meşgul olurum.</i> <i>While eating my meal, I am occupied with mobile phone, tablet, or computer.</i>					
	6 <i>Gezi, piknik veya arkadaşlarla olduğum sosyal ortamlarda sürekli dijital araçlarına (cep telefonu ya da tablet) bakarım.</i> <i>I continuously look at the digital devices (mobile phone or tablet) in a trip, picnic or social environments where I am with my friend.</i>					
	3 <i>Dijital araçları amacı dışında aşırı bir şekilde kullanıyorum.</i> <i>I overuse the digital devices out of their purposes.</i>					
	5 <i>Bir işle uğraşırken kendimi dijital araçlarımı kontrol ederken buluyorum.</i> <i>I find myself checking my digital devices upon dealing with a work.</i>					
	1 <i>Dikkat gerektiren işleri yaparken bile telefon, tablet gibi dijital araçlarla uğraşırım.</i> <i>I deal with the digital devices like table even if I do demanding things</i>					
	9 <i>Dijital araçları kullanma süresini konusunda kendimi kontrol edemiyorum.</i> <i>I can not control myself on the amount of time of using the digital devices.</i>					
	10 <i>Dijital araçlarla harcadığım zamanı kırmak için başarısız çabalarım oldu.</i> <i>I have unsuccessful attempts to reduce the time I spend with the digital devices.</i>					
	8 <i>Dijital araçlarla harcadığım zamanı azaltamıyorum.</i> <i>I can not reduce the time I spend with the digital devices.</i>					
	28 <i>Dijital araçlar ev ve okul ile ilgili sorumluluklarımı yerine getirmemi engelliyor.</i> <i>The digital devices prevent me from doing my responsibilities related to home and school.</i>					
	25 <i>Dijital araçlarla çok vakit harcadığımdan dolayı birçok fırsatı kaçırdığım olmuştur.</i> <i>I have missed many opportunities because of spending a lot of time with the digital devices</i>					
	27 <i>Dijital araçlarla uğraştığım zaman çevremde olup bitenden habirim olmaz.</i> <i>I am unaware of what happens around me when I deal with the digital devices.</i>					
	24 <i>Dijital araçları kullanmam nedeniyle üretkenliğimin azaldığını hissediyorum.</i> <i>I feel that I become less creative because of using the digital devices.</i>					
	14 <i>Dijital araçlarla vakit geçirirken bana herhangi bir iş verilmesi beni öfkeli eder.</i> <i>Assigning a job to me when I spend time with digital devices makes me annoyed digital devicesd.</i>					
	11 <i>Dijital araçları kullanamayacağım ortamlar beni sıkır.</i> <i>The environments where I can not use the digital devices bore me.</i>					
	16 <i>Sahip olduğum dijital araçları uzun süre kullanmadığımda kendimi çok mutsuz ve sinirli hissedirim.</i> <i>I feel very unhappy and angry when I do not use my digital devices for a long time.</i>					
	12 <i>Dijital araçlarla vakit geçirirken kendimi çok mutlu hissediyorum</i> <i>I feel very happy I spend time with the digital devices.</i>					
	17 <i>Sahip olduğum dijital araçların bozulması veya kaybolması beni huzursuz eder.</i> <i>That my digital devices are broken or get lost makes me anxious.</i>					
	21 <i>Kısa süreliğine bile olsa evden ayrıldığımda telefon/tablet gibi dijital araçları yanıma almak isterim.</i> <i>Even if I leave my house for a short time, I want to take the digital devices like phone/tablet with me.</i>					
	23 <i>Akıllı telefon ve tablet gibi dijital araçları yatarken yanımda bulunduruyorum.</i> <i>I keep digital devices like smart phone or tablet around when I go to sleep.</i>					

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

ÜÇ BOYUTLU BAĞLANMA STİLLERİ ÖLÇEĞİ		Kesinlikle Katılmıyorum					Kısmen Katılmıyorum					Kesinlikle Katılıyorum				
1	Karşımdaki insanlar benim kadar değerli değiller.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2	Birisiyle çok fazla samimi olduğumda sorun çıkabileceğinden kaygılanıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3	Karar alırken kimseyi önemsemem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4	Sorunu olan birisini gördüğümde kendimi onun yerine koyabiliyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5	Başkalarının benim kadar değerli olduklarını düşünmüyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6	İnsanlardan ne kadar uzak durursam o kadar az üzülürüm.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7	Ebeveynimle (anne, baba veya benim bakımımı üstlenen bir başkası) iyi anlaşıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8	İnsanlardan uzak duruyorum çünkü bana acı çekebilirler.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9	Bir sorun varsa bunun kaynağı genelde karşımdakilerin sorunlu olmasıdır.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10	Kendimi mutlu bir insan olarak tanımlıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11	Duygusal ilişki yaşadığım kişinin beni gerçekten sevmediğini düşünerek kaygılanıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12	Yalnızca kendime değer veririm.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13	Başkalarının üzüntülerini anlayabiliyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14	Duygusal ilişkilerden uzak duruyorum çünkü terk edilmek istemiyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15	İnsanların görüşleri benim için önemsizdir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16	Ebeveynlerime (anne, baba veya benim bakımımı üstlenen bir başkası) genelde kınıcı sözler söylemem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17	İnsanlardan ne kadar uzak durursam o kadar mutlu olurum.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18	Başkaları çok da umurumda değildir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

Güvenli Bağlanma Stili : 4, 7, 10, 13, 16

Kaçınan Bağlanma Stili : 1, 3, 5, 9, 12, 15, 18

Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili : 2, 6, 8, 11, 14, 17